

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

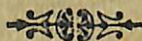
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՔՆՆՑ. ՊՈՂԻԿԵԱՆ
(ՍԱՐԳԻՍ ՊՈՂԻԿԵԱՆ)

ԾԱՌԻ

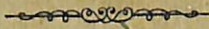
ԱՂՋԻԿԵ

ՎԻՊԻՑ ԳԱՒԱՌԱՅԻՆ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ

Հրատարակեց Պետրոս Պողիկեան

իր Ողբացեալ Եղբոր ՕՃՃԻԿ Պողիկեանի յիշատակին

Հ Ա Ղ Ե Պ - Ս Ո Ւ Բ Ի Ս

1931

Տ Գ Ա Ր Ա Ն Ա Ր Ա Ր Ա Ի Ա Ն Տ Ե Ք Հ Ա Ղ Ե Պ
PRINTED IN SYRIA

891.99
7-79

891.99
7-79

NOV 2011

ԽԱԶԱՏՈՒՐ ՔԼԵՅ ՊՕՂԻԿԵԱՆ
(ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂԻԿԵԱՆ)

ԾԱՌԻ

ԱՂԶԻԿԵ

ՎԵՊԻԿ ԳԱԻԱՌԱՅԻՆ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

Հրատարակեց Պետրոս Պողիկեան

իր Ողբացեալ Եղբոր ՕՆՆԻԿ Պողիկեանի յիշատակին

Հ Ա Լ Է Պ - Ս Ո Ւ Ր Ի Ա

1931

Տ Պ Ա Ր Ա Ն «Ա Ր Ա Ր Ա» Հ Ա Լ Է Պ

PRINTED IN SYRIA

18.09.2013

1930 ՎՊԲ

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն Ի Տ Ե Ղ

1930 Յուլիսին կոմսոցուցիմք մեր քաղաքադղ
ՕՃՃԻԿը:

Շօֆէրներու սէյտիգան չափազանց ազնուա-
բար եկաւ իր յարգանքը մատուցանել իրենց
արհեստակից մէկ երիտասարդին որ զոհը գնաց
ճիւղաղային տրամի վր:

Մենք եւս եղերաբաղդ Յոնիկի եղբայրներն
ու պարագաները, պարտականութիւն կ'զգանք
մեր երախտագին յարգանքներն ու ջերմագին
գնահատանքն յայտնել առանձնապէս Սուրիոյ
Շօֆէորներու Սէյտիգային եւ բոլոր մեզ հետ
սգացող այն անկեղծ անձներուն, որոնք աշխա-
տեցան, խօսեցան ու գրեցին. այսպանելով հրէշա-
յին ոճրի հեղինակները:

Մենք կը հաւատանք Հալլալի Հայ հասարա-
կութեան եւ տեղացի ազիւ ժողովուրդին
հետ, որ տեղական եւ ֆրանսական կառավա-
րութիւնները միանալով արդարադատ դատա-
րաններու անդամներուն, իրենց արդար վճիռը
պիտի տան Սուրիոյ հողին վրայ գործուած
այս գազանային ոճրի հեղինակներուն

«Մառին Աղջիկը» անուն վէպիկը որ մեր
ողբացեալ հոր հեղինակութիւնն է, ուզեցինք
նուիրել, հազիւ 26 գարուններ բոլորած մեր
տարաբաղդ նղբօր Յոնիկին.— որ զոհը եղաւ
ունեգ ծնոքերու, յարգելու համար իր երիտա-
սարդ կեանքի վաղաժամ մահն ու յիշատակը:

64014-67

**ՎԱՀԱՄԵՌԻԿ ԵՂՐՕՐՍ
ՕՆՆԻ ՊՕՂԻԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ**

Օրերուդ մէջ երջանիկ,
Էճ վառվառուն Կասարիճ,
Դեռ չի բուժած մեկ ծաղիկ,
Քուփոյ նիմէն կտրեցին

Նոր օր բնաւ չի տեսար
Քու գարունիդ վառ սեմին,
Քանի վրադ դեռ լուսնչ կառ,
Անկորձ էիր աօխարհին:

Նազ այնպես խաղալիք,
Ալիսներու յորձանգից,
Կուսակուեցաւ փոքորիկ
Թոյլ կազմածով քու կայմին:

Ինչպէս՝ եղար դու ծուկն
Բնութեան մեջ այս ազա:
Ճակասագիրն ո՞ր օրն
Մթազնեցուց քու ճակաս:

Կարօսն ու սէր մեր սրտին:
Այնքան սկար անուծ են:
Ինչպէս հողը քու շիրմին
Որ քեզ ծածկէ մեր աչքէն:

Պետրոս Տ. Խ. Պողիկեան

Ծ Ա Ռ Ի Ա Ղ Ջ Ի Կ Ը

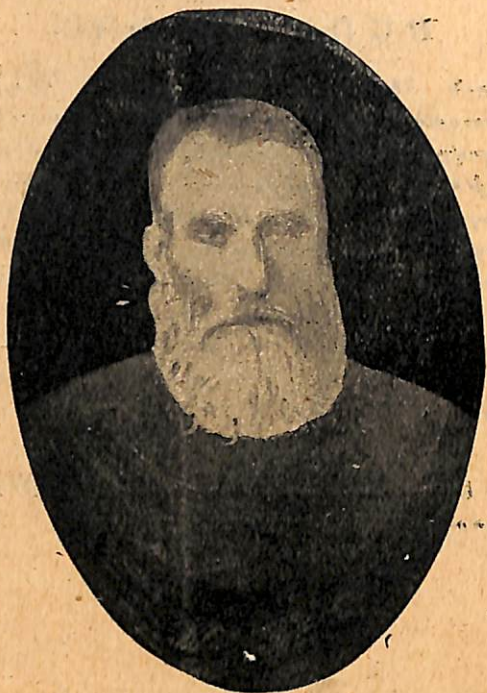
անուն հետաքրքրաշարժ իրական վէպիկ մը
խտացած՝ ազգագրական սովորութիւններով,
ժողովրդական հաւատալիքներով, անգիր դպ-
րութեան գոհարներով ու տեղագրական ճոխ
նկարագրութեամբ: Հեղինակն է զաւառացի
գրող մը, Պ. Սարգիս Պողիկեան, որ ԲՆՆՅ.
ձեռնադրուած է 1987 ին եւ մեռած 1920 ին

Անոնք որ զաւառական, բնատոհմիկ գրա-
կանութեան ջերմ փափաքներ կը տածեն ու
ճիգեր չեն խնայեր, կը յուսանք որ գոհ պիտի
մնան այս հրատարակութենէն:

(Ծանօթ. խմբ. «Ծաղիկ»)

Այս վէպը Ծաղիկ Օրաթերթին իբր թերթօն
ծառայած է 1898 ին կ. (Պոլիս):

ՏԵՐ ԻԱԶԱՏՈՒՐ ՔԷՆՅՑ ԳՕՂԻԿԵԱՆ

(Ս Ա Ր Գ Ի Մ Գ Օ Ղ Ի Կ Ե Ա Ն)

ԳՐԱԴԱԿԱՆ ԿԵԱՆԻԷ

ԾԱՌԻ ԱՂԶԻԿԸ

Ա

ՎԱՐԳՍՎԱՌ

1885 Յուլիս ամսուան շարաթ օրն էր։ Ոչ խար, ձաւար, հաւկիթ, պանիր, հաց, ընդեղէն մանաւոր հաւաքիչներու ձեռքով կը ժողովուէին։ Էրիկ մարդիկ քանի մը վալաներ (սաւան) իրարու կցելով, երկու մեծ վրաններու շինութեամբ կը զբաղէին։ Թէև պարտէղներու մէջ, խիտ ծառերու չուքին տակ, զով վայրեր չէին պակտեր, սակայն աւանդական սովորութեան համաձայն, պէտք էր նոյն օրուան խնջոյքն ու հանդէսը վրանի տակ կատարել։ Միատան արեւմտեան կողմը, Ֆրատէն մէկ ու կէս ժամ հեռու, Արաքիլիթի թեմ Անջրդի գեղի հայ երիտասարդութեան հետ համախմբուած պիտի տօնէին Վարդավառն, և երկու կողմերու համաձայնութեամբ յարմար գտուած էր Միատան գիմացը՝ Ֆրատի աջ եզերքի սարահարթին վրայ բարձրացնել վրանները։

Նոյն գիշերը մեծ ողբերութիւն մը կը տիրէր ամբողջ գեղը, տղաք, երիտասարդներ, աղջիկ-

ներ, ու նոր հարսներ ամէնքն ալ պատրաստու-
թիւններ կը տեսնէին հետեւեալ օրուան Վարդա-
վառի տօնն իւրաքանչիւրն իր խմբով շքեղապէս
կատարելու, «Վարդավառ տօնելու» համար:

Ա՛լ Վարդավառ եկած էր:

Վարդավառ բառն իսկ ամբողջ սիրտերը կը
վառէր:

Նախանձ մը, օգևորութիւն մը կար ամէն
տեղ, մէկը մլւար զերազանցիլու աչիւոյժ մը:
Գեղացիներն ակնապիշ վրանները կը դիտէին, և
ո՛րչափ որ անոնց շինութիւնը կը յառաջանար,
ա՛յնչափ ալ սրտի տրտիւնները կը սաստկա-
նային:

Ի՞նչ խանդ ու եռանդ:

Պզտիկ տղիկները մա՛նաւանդ խաղալով,
ցատկրտելով՝ առտուընէ մինչև իրիկուն վրան-
ներու շուրջը կը զեգերէին: Իրենց մանկական
անմեղ աչքերուն մէջ տարօրինակ փայլ մը կը
տեսնուէր: Սրտիկնին ուրախութեամբ ու խրախ-
ճանքով կը պոթկար:

Հետեւեալ առտու ա՛լ պիտի սկսէին զուար-
ճութիւնները, պարերը, երգերը: Միատնայիները
փառաւորապէս պիտի կատարէին իրենց տօնը:
Ամբողջ գեղը պիտի թնդար: «Տաւուլ զուռնան»
լեռները պիտի հնչեցնէր: Օգին առատօրէն պիտի
վազէր գաւաթներու մէջ, շինականներն այն օր
ֆեթերնին պիտի նայէին, պիտի զուարճանային,
պօռային, կանչէին:

— Քե՛ք ընել, նիւնպի՛ւշ ընել աղուոր բան:

Վարդավառի կիրակի օրը Բաղոսեան խնջոյքը
սկսած էր: Ամենուրեք խաղ, պար ու երաժշտու-
թիւն: Գետին ձախ եզերքին վրայ մանկամարդ
աղջիկներու հմայիչ գեղգեղումները երջանկու-
թեան ամբողջ պատկեր մը կը ներկայացնէին:
Փրատի երկու եզերքներուն վրայ աղմկալի ոգե-
ւորութիւն մը իր գագաթնակէտը հասած էր:

Ճաշի սեղանը պատրաստուած էր. երիտա-
օարդ մը՝ եղջիւրէ շինուած կէս մեկը երկայնու-
թեամբ փող մը հնչեցուց, որուն ձայնը լեռնամէջ
ձորերու արձագանգ տալով՝ կ'երթար կը հասնէր
մինչև Պոսոյի պուրակները: Այս նշանէն ետք,
Վարդավառեան ակումբը սեղան նստաւ: Գետին
ձախ եզերքի դեռատի աղջիկները խաղերնին
ընյ՛ւրած են. իւրաքանչիւրը սեղանին զուռն
սնյակով՝ մատակարարին բերելիք կերակուրին
կը սպասէր:

Յանկարծ իրարանցումներ, վլվուկներ լըս-
ուեցան՝ ամէնուն ուշը դէպի գետը դարձաւ:

— Ա՛ն է, ա՛ն է, կը պոռային միաձայն:

Ո՞վ էր, ի՞նչ կար:

Այս միջոցին նշմարուեցաւ գետին մէջ գետե-
զերեան խմբին ծանօթ ստահակ ու անառակ պա-
տանին, որ կատարեալ «բարի ծաղիկ» մըն էր,
բառին բովանդակ առումովը: Սա՛ ընկերակից-
ներէն մերժուելով, լողալով գետին ձախ կողմը
անցած գետեզրը գտնուող թթեհեւոյ դարաւոր
ծառերէն մէկուն դօդօլին (խոխոջ) մէջ գետեղ-
ուած ազջիկներու ուտեստները գաղտագողի ու-
րիչ ծառի մը դօդօլը զնելով՝ կծիկը դրած էր ու

հիմայ կ երթար, ո՛վ գիտէ ո՛ւր:

Գե. արիները ի եղկատակ պատանւոյն / տեւէն սկսան պուշտալ:

— Է՛, բարի՛ ծաղիկ. —

— Ո՛ւր, է՛, ո՛ւր. —

Բայց ստահակն աներաւութացած էր արդէն: Ա՛լ ոչ մէկուն ձայնը կը լսուէր. ամէն մարդ կերակուրն ուտելու զբաղած էր:

Ճաշն ետքն ամէնքն ալ մէյմէկ կողմ քաշուեցան, և օրուան յոգնութիւններէն — այսինքն խաղերէն ու պարերէն — թմրած սկսան մրսփել: Յրատի սրբնթաց ալիքներն որ այս հանդարտութեան մէջ տեղատուութենէ վերադառնալով՝ մերթ ընդ մերթ կը բաղխէին գետափը, քաղցրանուագ օրօր մը կ'երգէին դալկացած հոգիներու: Մեղմ, շատ մեղմ, քաղցր կը մրմնջէր Յրատ: Պատուամի՛կ մըն էր արդեօք որ իր հէքեաթները կը պատմէր անո՛ւշ անո՛ւշ՝ իր զաւակներուն:

Ժամի իննին, Միատան եկեղեցւոյն զանգակը հնչելով՝ հանգստեան աղօթքի կը հրաւիրէր բարեպաշտ ժողովուրդը: Միևնոյն ժամանակ եղջերափողը դարձեալ գոռալով՝ կը սթափեցնէր օղբեկեալները:

Իրիկուան, բարձրակատար լեռներու ետին թաւալուղ արեգակն իր վերջին շառաւիղներով հրաժեշտ կուտար Բաց — բերան քարայրին, ու հրաւէր կը կարդար գիշերուան թագուհոյն, որ իր մեկամաղձոտ տպաւորութիւնը արեգեքին վրայ կը սփռէր

Ձախեղերեան խումբեր մինչ պարերգներով ու

անմեղ հոգիներու զուարթ ոստոսանումներով կը բարձրանային դէպի գեղ, աջակողմեաններն ու գեղից ըմպելիներու աղդեցութենէն նոր սթափած՝ կը սլքտային հոս հոն:

Տաղաւարեան խումբը՝ լուսնոյ դալուստն ողջունելու եւ անոր հանգստութիւնը չվրդովելու համար, փոխանակ «տաւուլ զուռնայի» որոտընդոստ ձայնին, «ինճէ սազ»ի մեղանոյզ գեղգեղանքը նախընտրած էր:

Վարդավառի այս հանդէսը Միատան գեղին յատուկ ճէշեր լոկ: Արաքկիրի և Չմշկածակի չրջակայ հայ գեղացիներն ալ նոյն օրուան տօնը բացօթեայ վայրերու մէջ կը կատարէին, միայն սատարբութեամբ որ Յրատի մօտիկ գեղերն աւելի բարեբաստիկ վիճակի մը մէջ կը գտնուէին:

Մաշկերտի եւ Սաղմկայի միացեալ հայ երիտասարդութիւնն ալ նոյն օրը «Վար Գեղ» ըսուած Յրատին աջ եզերքին Ս. Սարգիս եկեղեցոյն չրջակայ պարտէզներուն մէջ կը կատարէր Վարդավառի տօնը:

Այս Ս. Սարգիսեան խումբը նոյն գիշեր արդէն իրենց կողմէ յղացուած սատանութեան մը վրայ կը մտածէր:

Գետեղերեան խումբին կատակ մը ընելու համար, զայն յանկարծակիի բերել կը փափաքէր Որոշումը տրուած էր ալ:

«Տաւուլ զուռնայի» ի որոտընդոստ պարերգը լուսեցաւ յանկարծ ու ամէնքն ալ հետեւեցան այդ ձայնին որ հովուի սրինքին հմայութեամբ իրեն կը յանկուցանէր ամբողջ գառնուկները: Այս

յառաջախաղաց խուճբը, Ֆրատի ընթացքին հա-
կառակ ուղղութեամբ բարձրացած էր Շնկախ
գեղի արևմտեան կողմը՝ Իշղլտրակ գառ ի վարը,
ուր դադրեցուց ո՛չ միայն «տաւուլ զուսնա»ն,
այլ նաև բարձրածայն խօսակցութիւններն ու
նոյն իօկ սիկառ ծխելն ա՛լ արգիլեց:

Սուրբ Սարգիսեանները՝ դառ ի վարի քար-
քարոտ ճամբէն հազիւ ազատած ու գետիզերքին
հարթութեան վրայ իջած էին, երբ Միատան
հիւսիսակողմը, Խանսքայի պարտէզներուն մէջ
խղզուկ աղաղակ մը լսուեցաւ .

— Հասէ՛ք, հասէ՛ք . . .

Ս. Սարգիսեաններն այսպիսի օգնութեան ճի-
շերուն անվարժ ըլլալով՝ Միատընցի երիտասարդ-
ներն Անջրպեցի հրաւիրեալներու հետ ուղղակի
Ջերմուկը դիմեցին, մինչ աղաղակը կը կրկնէր
միշտ հեռուն .

— Հասէ՛ք, հասէ՛ք . . .

Սակայն ի՞նչ կրնային ընել Ֆրատի խրոխտ
ընթացքին դիմաց որ անջրպէտ մը եղած էր այդ
օգնութեան կարօտ խեղճերուն համար:

Գողերն այսպիսի օրերը լաւ կ'ուսումնասի-
րէին, գիտէին արդէն թէ նոյն գիշերը վախնալու
բան չկար և ո՛նէ արդեւք չպիտի կասեցնէր զի-
րենք իրենց որոշումէն: Հետեաբար առատ կողո-
պուտ մը կ'ակնկալէին օրուան ճոխ հագուստնե-
րու յափշտակութեամբ. գիտէին նաև թէ Միա-
տան երիտասարդութիւնը գետին միւս կողմը
պիտի գտնուէր և ո՛չ մէկը պիտի կարենար զի-
րենք հալածել, նոյն իօկ եթէ գեղը մտնելով

տուներու վրայ յարձակէին:

Ուստի, առիթէն օգուտ քաղելու դիտաւորու-
թեամբ դէպի պարտէզները ջրտուք ընող կիսե-
րու դիմաց ելան: Ու այս միջոցին էր որ խեղճ
կիսերը՝

— Հասէ՛ք, օգնութեան հասէ՛ք . . . պոռչտած
էին:

Այս աղաղակներուն անմիջապէս յաջորդեց
ուրիշ բացազանչութիւն մը .

— Ի՛շթէ կէլտիք, չէվիրին հա՛ . . .

Ասիկա յուսահատ կնիկներուն խրախօյս կու-
տար, իսկ գողերուն՝ սարսափ:

Ջերմուկ հաւաքուած բազմութիւնը զարման-
գով կը դիտէր այս անյուզարժը հաստատ դիտ-
նալով թէ Միատան կողմը գողերու հետ մաքա-
ռելու համար մարդ չի կար:

Ո՛վ էր ուրեմն այդ քաջալերիչ աղաղակն ար-
ձակողը:

Միատնցի թերուս լուզորդներ, Ֆրատի մէջ
աներկիւղ լողալու համար երկու ծայրը կլոր հւ
մէջքը բարակ տեսակ մը դղումներ պատրաստե-
լով՝ «լողորդուճ» անունը կուտային և երեք չորս
հատ քով քովի կապած, ջուրին մէջ չմխրճելու
համար մէջքերնին կը կապէին: Մեր ստահակ պա-
տանին—որուն վրայ արդէն աւելի վերը խօսե-
ցանք—առաջին աղաղակը լսելուն պէս, «լողորդ-
դումները» մէջքը կապելով, հրացան մը ձեռքը
բռնած, կոնակի վրայ լողալով՝ գետին ձախ կողմն
ելած ու դէպի ձայնին եկած տեղը յառաջանա-
լով՝ գողերու վրայ յարձակելու կը ձմիտէր:

Ասոնք ալ անոր անվեհեր ձայնէն անարեկած աճապարեցին փախչիլ և անառակ բայց և այնպէս խելացի պատանին՝ իրենց տեղն իսկ ջրտուռք ընող կիները տուններին վերադարցուց:

Բայց Սուրբ Սարգիսեան խուժըն ալ այս փառնաշփոթութենէն օգտուելով՝ գետեղերեան խուժըն վրանք հասած ու խմելիքներն ու ուտելիքներն ամբողջովին դաղտնի տեղ մը փոխադրելէ ետքը, «տաւուլ զուռնա»ի միջոցաւ իր գալուստը կը յայտնէր:

Իսկ գետեղերեան խուժըն այս դիպուածներէ մտատանջ՝ անորոշ կացութեան մը մատնուած էր, որովհետեւ չէր կրնար ըմբռնել այս ակընդդէմ դարձուածքները, ուստի աճապարանքով վրանք դարձաւ: Սակայն հոս ալ բերանաբաց մնաց, որովհետեւ նորեկ հիւրերը պատուասիրելու միջոցներէն՝ բոլորովին զուրկ էր:

Ս. Սարգիսեաններու ըրած կատակն էր աս:

Հիմա ի՞նչ պիտի ընէին: Այդչափ բաներն ո՞ր գացած էին. սատանան երկինքէն վար իջած չէր ա՛տոնք առնելու համար: Ո՛չ ալ անշուշտ Աստուած պապան ձեռքն երկնցուցած ու վեր առած էր զանոնք: Փա՛ռք Աստուծոյ. Արքայութեան մէջ—ինչպէս նաև Դժոխքի մէջ—Միառնցիներու ուտելիքներուն ու խմելիքներուն պէտք չունէին:

Հապա ի՞նչ եղած էին:

Արդեօք գողե՞րը . . .

Բայց ի՞նչպէս ազ կրնար ըլլալ, քանի որ իրենք իրենց տեղէն չէին հեռացած:

Ու Ս. Սարգիսեաններն ալ հիմա իրենց հիւրեկած էին:

Անոնք ալ ճիշտ ժամանակը դտած էին գալու:

Բայց ինչ որ ալ ըլլայ, պէտք էր անոնց բան մը հրամայէին: Հիւրերն անօթի վերադարձնե՛լ. . . ԸՆՎՈՐՔ բան էր ազ:

Երիտասարդ ստամբակը իր բնական ձիրքով օժտուած՝ ձեռնհաս էր միշտ ամէն գաղտնիքներու թափանցել, հետևաբար պահուած ուտեստները երևան հանելով՝ կեցցէներու խանդ մը հրաւիրեց իրեն վրայ: Բագոսեան առևտուրը սկսաւ, միացեալ խուժըն, միացեալ նուագարաններու հղօր ձայնիւ սօղ կը թնդացնէր և այն աստիճան որոտում մը կար Միատան մթնոլորտին մէջ որ հանդիպակաց լեռներէն, ձայներու ուժգնութենէն, ինքնաշարժ քարերը կը զլտորէին, կարծես:

Հետևեալ երկուշաբթի առտու, եկեղեցոյ աւարտումէն ետքը, Մեռելոցի յիշատակութեան հաճար, Միատան քահանաներն ու գպիրներն ըստ սովորութեան շուրջառով, բուրվառով ու մոմերով գերեզմանատուն գացին, ուր մամիկներն իրենց խնկամաններով կանխած ու անուշարոյր հոտերով ողողած էին արդէն այն նուիրական շիրմավայրին մթնոլորտը:

Բայց մեր վարդեվառեանները, զիշերուտն յոգնութիւններէ մեղկացած ու յափրացած՝ կը ննջէին Յրատի ծփփուռ ալիքներու և զով սիւզին տակ:

Իսկ հարեբու ու օրհորներու խմբակները,

79-1049

Թափօր կազմելով, կրկին կը վերադառնային նախորդ օրուան հանդիսավայրը: Ասոնց նուրբ ու գողարիկ գեղգեղումները, սոխակներու նախանձը գրգռելով, նոր կենդանութիւն մը կուտային, կարծես, լուակած բնութեան:

Եղջերափողի ձայնն ալ շարժման մէջ կը դնէր գետեզերեան վրանաբնակները որոնք տակաւ սթափելով, սկսան վերստին նախորդ օրուան յարանմանութեան մէջ դնել ինքզինքնին:

Երեկոյ էր արդէն: Բարձրագագաթ լեռներ իրենց շուքերով կանխած էին հովանաւորել վարդեվառեանները: Նոյն գիշեր պիտի մեկնէին, ուստի հարկ չունէին վրանի, և բացի ողբից ըմպելիներէ. միւս գոյքերը ժողված ու դրկած էին գիւղը:

Գիշերուան ժամը երկուքն էր, երբ բիւր շնորհակալութիւններով, ապագայի բարեմաղթութիւններով, կեցցէներով, համբոյրներով, մնաք և երթաք բարիներով կը բաժնուէին Միասնցի և Անջրդեցի վարդավառեանները:

Առաջինները նուսակի մէջ լեցուեցան և հրաժեշտի եղանակը նուագելով՝ կը թիավարէին: Երկրորդները «Ալլահ սէվէր տօս տօս» ձայներով կը բարձրանային գէպի արեւմուտք:

Միասնցի երիտասարդներ, երբ Ֆրատի ձախ եզերքը իրօտրսողի ծառաստաններու մէջէ կ'ընթանային, յանկարծ կանգ առին և շփոթ ու խուլ ձայներով հարցումներ ուղղեցին իրարու:

Ի՞նչ կար դարձեալ: Լուսնի ճառագայթները ծառերու խտութեան մէջէն արտակարգ շուք մը

գծած էին գետնի վրայ. ամէն աչքեր պլուցեալ կը դիտէին այն ծառի կատարը՝ ուրկէ կը պատկերանար շուքը:

Սորք մը ըլլալուն տարակոյս չկար, ո՛վ էր սակայն. ո՞ւրից եկած էր, ի՞նչ կ'ընէր այդ ծառի վրայ, ո՞րպիտի դիտաւորութեամբ ընտրած էր այն վտանգաւոր տեղը, երկի մարդ է՞ր թէ կնիկ, աղայ է՞ր թէ աղջիկ. ի՞նչ ազգէ էր, ոչ ոք գիտէր:

Զանազան լեզուներով հարցումներ ուղղուեցան []: Շատ սփայումներ ու սպառնալիքներ եղան ծառէն վար առնելու համար այն արարածն որ նախապաշարեալ երկչոտութիւն մը: Բնած էր իր ուրուականի շուքը: Բայց ի զուր, պատասխան չկար:

Սեր ստահակ պատանին որ իր յանդուգն քաջութեամբ ծանօթ է արդէն, չհանդուրժելով այս երկրայելի կատակներուն, իսկոյն ծառին փաթթուելով՝ ելաւ հոն ուր շուրջուած կեղած էր կարծեցեալ փերին: Պատանին իր անհամեմատ զայրոյթով, երբ ծառին վրայ դէմ առ դէմ եկաւ պահ մ'առօջ արհաւիրք սփռող գիշերային հրէջին, դարձանայի փոփոխութիւն մը կրեց իսկոյն, և ինքքողինք հրեշտակի մը մօտ զգալով, սարսափահար մնաց: Վարը՝ ծառին տակ գտնուող բազմութիւնը, ի զուր կ'սպասէր պատանոյն պատասխանին, հ սմբացած էր ստամբակը...:

[*] Միասնցի երիտասարդն է: Երանք գիտէին թուրքերէն, Արաբերէն, Ֆրանսերէն, Յւնարէն և Գրգերէն լեզուներով խօսիլ:

Պատանոյն այս արտասովոր լուսթիւնը որ իր անխռով անառակութեամբ ծանօթ վարդավառեաններու ան ու գող կը պատճառէր, չէին համարձակեր այս կնճռոտ հանգոյցը լուծելու, եւ իրողութեան իրագեկ ըլլալուն վրայ կը տարակուսէին: Շփոթած էին ամէնքն ալ: Մէկը կ'ըսէր, ծառին վրայ մարդը թերեւս գող մ'եղած ըլլայ: Ուրիշ մը թէ մէնէ աղէկներէն է գուցէ որ իր դիւական հմայքովը դիւթեց խեղճ պատանին:

Անդիէն հանդիտականներու երիցագոյնը որ «Ամմոյ» կը կոչուէր [*] սպառնական ու խուպոտ ձայնով քանի մը ֆրանսերէն խօսքեր քրտաւանեց և «մօնսիէօ, տէ սանտէ դ'ան» ըսելով, քարածգութեամբ յարձակեցաւ ծառին վրայ կեցող լուռ ու մունջ բտուեորներուն, սպառնալով իրանգամայն թէ եթէ շարունակէր իրենց այս լուսթիւնը, հրացանի գնտակով խօսեցնել տալ պիտի ստիպուի:

Անուշադիր ստամբ սիր զմայլուններով զգիտած նախապաշարեալ ամբոխի տուայտանքին հանդէպ, բոլորովին անհոգ ու լուռ կը մնար. և ինչ էր լուսթեան պատճառը, դեռ ոչ ոք գիտեր:

Ամմոն ֆրանսերէն լեզուով ըրած սպառնալիքը դադրեցնելով՝ հրկար ջնկիւլ [*] մը ուղեց. և այս գործին ծառին վրայի անխօս հրէշներուն ուղղելով՝ սկսաւ վար քաշելու ձեւեր ընել:

Ստահակ պատանին, իր քունէն նոր սթափողի

[*] Գետրգ Պօղիկեան քանի մը տարի Բարիզ մնալով ուսած էր ֆրանսերէն լեզուն:

[**] Միտանցիները քրտալ յորդագեաց արտագրուած թենէն վայտ փողկելու հաւար, անսակ մը գործի ունէին

մի պէս՝ «Ս.մա'ն, կ'աղաչեմ, համբերեցէ՛ք որ իջնենք ըսելով, ջանադիր կ'ըլլար իջեցնել նաև այն արարածը՝ որ ընդհանուր վախ մը ձգած էր վարդավառեաններու օրտին մէջ:

Ս. կ'ընդդիմանար եւ չէր ուզեր հետեւիլ պատանոյն: Պատանին կը պնդէր, հանդիսատեսները կը հարցընէին՝ «Ո՞վ է, ինչէնի՞ է»:

Պատանին կը պատասխանէր թէ աղջիկ մէ:

— Աղջիկ մը:

— Այո՛, տասը տասներկու տարեկան աղջիկ մէ:

— Ի՞նչ աղգ է:

— Չեմ գիտեր, աղջիկ մըն է վերջապէս:

Այս աղջիկ բառը կրկին սարսափ աղդեց ամբոխին, մանասնդ որ տալ՝ տասներկու տարեկան է կ'ըսուէր: Եւ արդարեւ, այս հասակով անծանօթ աղջիկ մը ի՞նչպէս կրնայ գիշեր կամ ցօրեկ ատեն իսկ գտնուիլ այսպիսի անարկուտեղեր:

— Ուրիմն, ըսին միաբերան, հրէշ մ'ըլլալուն տարակոյս չկայ, Ամմոն, կրկին՝

— «Օ՞ մօն Տիէօ» ըսելով՝ խօսքը պատանոյն ուղղեց, եւ,

— Ծօ՛ ձագուկս, չվախնաս, այդ հրէշ մըն է որ գիշեր ատեն մեզի հանդիպեցաւ, թո՛ղ տուր զինչը ու վա՛ր իջիր:

— Չէ՛ «Ամմոյ», չէ՛, պատասխանեց պատանին «տակոն ալ հետն է, «ուսի»ն ա՛լ, հրեշտակ մըն է, հրեշտակ մը:

— Սիրելի՛ ձագուկս, աւելցուց Ամմոն, ուրիմն վար իջեցուր որ գեղ երթանք:

— Ամմոյ, չիջնար կոր, պատասխանեց պատանին յուսահատ:

Ամմոն որ դիւրարորոք բնութիւն մը ունէր իր մեղմ խօսուածքին հետ:

— «Օ՛ գոչոն» գոռաց, քաշէ՛ զինքը վար ձգէ, ըսաւ:

Պատանոյն թախանձանքին, քաշկըտուփին ու ամբոխին ստիպումներուն, ակամայ համակերպեցաւ աղջիկին և վերջապէս ծառէն վար իջաւ:

Կա՞ն միթէ Խրանաստեղծներ որ կարենան բնութեան պարզեւած իրական գեղեցկութիւնը պատկերացրնել . . . : Եւ կա՞ն կարող վրձիններ ալ որ յաջողին շարժման, խօսուածքին նայուածքի և հազարուէկ ձեւերու տակ ուրախութեան և տխրութեան մէջ բնութեան առանձնաշնորհեալ վայելչութիւններուն հետ մրցիլ . . . : Ինչով կրնանք ուրեմն այս անհաստեղծ փոխարեութիւնները մի առ մի պատկերացրնել:

— Տեսլականին մէջ կ'ամփոփուի իսկութիւնը —:

Պատանին չէր սխալած . . . արդարեւ հրեշտակ մըն էր ծառէն վար առնուած աղջիկը:

Գլուխը «Ֆէս» մը և «Ֆէս»-ին վրայ արծաթէ «Թապալ» մը կար, որոնք խնամքով հիւսուած սեւ մազերուն հետ փածկուած էին՝ մեծ ու կարմիր թաշկինակով մը: Իր հագուստն էր մետաքսէ, քառակուսի կարմիր գիծերով «զպուս» մը, որու վրայ հագած էր սեւ առուիէ ոսկեթել բանուած ծաղիկներով «սալթա» մը: Մէջքը կապած էր ընտր «լահօթի շալ» մը և առջին սեւ քապածոյ գոգնոց մը: Կօշիկները տեղական «գօնօք»

սաշներ էին:

Այս տեսակ հագուստներ, այն ատեն Արարկերի ու Չմշկածագի հայ գեղացի իգական սեռին յատուկ էր. սակայն «Ֆէս» և վրայի «Թապալ»-ն ու իբր ծածկոյթ կարմիր կամ սեւ թաշկինակ մի միայն վերի գեղացիները (*) կը կրէին մանաւանդ «զպուս»-ի պճղները անդիացոց (**): զպուսին պէս՝ գօտիին քովէն սկսեալ խոնձանք ու վարտիքին ամբողջութիւնը չէին ցուցրներ, այլ հազիւ թիղի մը չափ պճղ կ'ունենային: Այս նշաններէն կը տեսնուէր որ ծառին վրայի աղջիկը վերի գեղացի էր:

— Աղջիկս, հարցուց Ամմոն, ո՞ւր տեղացի ես, հօրդ ու մօրկանդ անունն ի՞նչ են:

Օրիորդը լուռ, աչքերը խոնարհ՝ գետինը կը նայէր:

— Սիրելի՛ զաւակս, կրկնեց Ամմոն, բսէ՛, խօսէ՛, մի՛ վախնար, մենք քու հայրդ ու եղբայրներդ ենք, անունդ ի՞նչ է, պատասխան տո՛ւր:

Պատասխան չկար:

— Պատասխանէ՛, սիրելի՛ ձագուկս, երրորդեց Ամմոն, ինչո՞ւ լուռ կը կենաս, հայ չե՞ս:

Պատասխան չկար:

— Սէն նէ՞ միլլէթսին, ի՞ն մի սին ճին մի սին, սէօյլէ՛, աւելցուց ուրիշ մը:

[*] Միտասն արեւելեան-հարաւային կողմի գեղերը՝ միտանցոց կողմէն «Վերի գեղաբնի» կը յորհորհուէին:

[**] Յրատի աջ կողմի գեղացիներուն անդիացիս կըսէին:

Լուսթիւն ու միշտ լուսթիւն⁷ եւ այս լուսթիւնն յաջորդեց արցունքի խռոր հատիկներ որ կը գլտորէին օրիորդին այսերէն վար:

Հանգիսական ամբօխին սիրտերը փղձկեցուցին այս դեռատի աղջկան արցունքները, և վերջ տալով հարցումներու շարքին, օրիորդին աջ թևը պատանին՝ եւ ձախը Ամմոն առնելով՝ լուս ու մունջ սկսան քալել գէպի գեղ: Վարդավառեան ամբօխի իւրաքանչիւրն երբ զանազան մտածումներու մէջ խորասուզուած էր այս զարմանալի միջադէպի վրայ, եղջերակիր պատանին հնչեցուց յանկարծ իր փողն որ կը յայտնէր թէ գեղին մօտեցած էին Ասոր անհղագոյ ձայնէն չէ թէ միայն Վարդավառեան խուճին սթափեցաւ իր մտածումներէն, այլ եւ միատան բնակիչներէն հարս աղջիկ, տղայ եւն, ամբողջովին խոնուեցան հոն ուրկէ պիտի բաժնուէր Վարդավառեան թափօրը: «Տաւուլ զուռնան» ալ իր դերը ստանձնելով՝ կը յառաջանար գէպի թանձոր ձորակը: Երկսեռ մանուկներն արդէն կանխած՝ խաղալով կը ցատկուէին լուսնկայ յուսին, երբ Վարդավառեաններն իրենց հանգիսաւոր վերադարձը կեցցէնե-

զոր եռամտեայ ոստի մը կիսակլոր ձեւ մը տալով՝ կ'աղտէին (հիւսել) մանածով եւ երկայն ձողի մը հետ միացընելով, ջրին վրայէն անցնող փայտերը գետեզրը կը հանէին սնոր միջոցաւ: Սյս գրծիին, չէնկիւլ տնունը կուտային եւ ամ էն տուն երեք չորս հատ ունենալով եր որ գետափունքը՝ փայտ ծողվելու յարմար տեղերը մէյ մէկ հատ թողլով, պահանջէ հարկին պատրաստ ըլլար:

րու, Արշախր սեպի⁸ sou souներու եւ հպիպսնե-րու անորոյ ձայներու միջոցաւ կ'իմացնէին, կիներու խոճակներու շուրջը շնչուել մը տարածուած էր:

—Քա՛, լսեցի՞ր, հետերնին աղջիկ մը են բերեր:

—Քա մեղա՛յ, հէջ եղած բա՛ն է որ գըչեր աւտեն, ատպէս պղտիկ աղջիկ մի մի՛ս մինակ ժուռ գայ:

—Ի՛նչուրեկ, ես չեմ հաւատար քի անի մարդ արարած է, մուճէրրէթ քընձ մեզ աղէկներէն է որ բացը մնալուն բռներ էն:

—Քա՛, վրայի հագածը վերի տեղացոց հագուստին պիչիմն է եղեր:

—Պէ՛, չե՛ս գիտեր, քո՛ւրուկ, մեր թարոյ նէնէն գըչեր մի Խոտրսաղայ պաղջան ջրտուք երած ատեն, կու տեսնայ որ ձորն ու վեր, տաւուլով ու զուռնայով հարսնուր մի կ'երթայ. կ'ելլայ մտիկ կ'ենայ, կու տեսնայ որ իրեն նոր լաթերը հարսի մը կոնակը ու ճոնները[*] ճակատը կախած կ'երթայ, թուրայ նկնէն կը զհանդի, միտքը կու գայ յի. ա՛ս հարսնուրները քընձ մեզ աղէկներն են, հըմէն երեսը խաչ հանելուն պէս իփ ու եափ կ'ըլլին:

— Է՞, եքը նոր լաթերը խայրիպ կ'ըլլի՞:

—Քա՛, ինչո՛ւ խայրիպ ըլի, մէկալ օրը առտուանց կու գայ, անտուկը կը նայի որ լաթերը

[*] Արծաթ կամ ոսկի գրամներու շաբք մը որ ճակատնին կը կախեն:

ու ժախերը պէթամամ պողչային մէջ են, չիւն-
քի մեղնէ աղէկները, հրօր հարսնիք ունենան,
կ'առնեն կու հագնին ու կինէ իրեն հիյեթովը
տեղը կը դարձնեն:

Եղջերակիր պատանին վերջին անգամ ըլլալով՝
իր փողը հնչեցուց եւ «Տաւուլ զուռնայ»ի որոտ-
ընդոստ ձայնն ընդահատուելով՝ որոշուեցաւ որ
«Ծառի աղջիկ»ն Ամմոյին տունը մնայ մինչև որ
իր ծնողքը յայտնուէր, ու յետոյ «գիշեր բարի
երթաք բարի»ներով ամէն մարդ իր տունը գը-
նաց:

Բ

Մ Ա Ռ Ի Ա Ղ Ձ Ի Կ Ը

1885 Յունիս ամսուան 12ին, արշալոյսէն
ժամ մը առաջ, Միասան Սուրբ Աստուածածնի
եկեղեցոյ զանգակն ըստ սովորութեան կը հնչէր:
Մինչ երիտասարդ հարս ու աղջիկ նախորդ օր-
ուան խաղերէն ու պարերէն վաստակաբեկ՝ մշրթ
մշրթ կը քնանային, գեղացի մամիկներ կռահե-
լով անոնց անհոգութիւնն անուղղակի կերպով
յանդիմանելու համար, փոխանակ եկեղեցի եր-
թալու, գործի գլուխ անցած էին անշշուկ եւ
կարելի եղածին չափ կ'աշխատէին որպէսզի չու-
տով լմնցնելով իրենց գործերը, եկեղեցի երթան
ու վերադարձնուն յոխորսանքով յանդիմանին
այդ մեղկ ու թոյլ արարածներն որ փոխանակ

ընութեան դէմ խիզաղելու, կը նահանջէին տկա-
րաբար: Նախ կովերուն, գառներուն, այծերէն
պէտքերը կը հոգային, այսինքն անոնց աղբերն
աւելել, նստած ու պառկած տեղերնին մաքրել,
թաց անղերը չոր աղբերով չորցնել, անտուն-
ներուն վրայ քերել ու մաքրել, հետոյ կթել, կա-
թը խապկիցին[*] տանելով՝ նպարօք ու վճարքի
հաշիւը կարգադրել (ասոնց հաշիւը կաթին քա-
նակութիւնը, թղաչափ՝ բարակ փայտերու վրայ
խաղերով (ոտտ—չէթէլէ) կը տեսնուէին) ու յե-
տոյ խնոյի հարել, թանր խապկիցիներուն բաժ-
նել, տունը աւելել եւ ամէն բան կարգին լըմն-
ցնել՝ և օքն եկեղեցի երթալ: Ասոնք էին առտը-
ու ն աշխատութիւններն որ այսպէս ա՛լ ըրաւ
Վասն խաթուն:

— Բա Վասնօ, իշալլա խէրա՛, դուն ըլ հոս
ո՛ւզաս, որէ հարող ու աղջիկդ մ'ըր են:

— Ա՛խ, քո՛ւրուկ, մէկ ճօթը քու գլօխդ է,
ընծի մի՛ հարցնիր:

— Հա՛ քո՛ւրուկօ, հա՛, ասօր չորս օր է ո՛նչ
ախտունի՛ն իջեր, ո՛նչ տանը պէտքին են նայեր և
ո՛նչ ալ մտքերնուն կ'ասնի քի մեք վինծի տէր
ենք, հայր ու մայր կեսուր եւ կեսար ունինք...

[*] Միասան արօտպտեղիները նեղ ըլլալուն՝ դուար
պահելը շատ դժուար էր, որով ամէն ո՛րէ տուն հազիւ
մէկ երկու կով եւ քանի մը ոչխար կրնար պահել. ուստի
կաթի քիչութենէն կը պարտաւորէին երեք չորս տուն
մէկ ըլլալով՝ կաթերն իւրու փոխ տալ. ստիկա «խապկից»
կը կոչուի:

—Աննա՛, խօսքդ շաքարով կոյրեմ, ցածիդ պէս ինչո՞ւ միք էլ հարս ու աղջիկ չեղա՞նք. մեր վիճակը մեղա՞յ, հէ՛ջ խմբին էր որ մեր պառկելը տեսնային: Անգամ մը, Բարկիանին Ուրբառտունց քիչ մը ուշ էի մնացեր տէլի կեսուրս աշխրթին ճառս էրաւ:

—Ք՛ա, Ուվանէսովը տղասկան էի պոսկի սր ո՞նչ գիշերը քուն ունէի, ո՞նչ ցորեկը, կենէ առտունց կանուխ կ'ելլայի, ըմմէ՛ն գործերը կը տեսնայի, Աստուած ողորմի հոգուն կեսարոջս ու ան գռռելին (կեսուրը) լաթերը մէկիկ մէկիկ կու հարցնէի ու կի՛նէ կ'երթայի տղասկանութիւնս կ'ենէի:

—Որէ (միթէ) իմ կեսուրս պղտի՛ խորթլախ էր: Ակար բան մը կայ պակաս ըլլեր նա՛, խըյամաթ կու կըյրեր: Լոս իշնայ գերեզմանը, կեսարս ըմմէն ատեն կու չելէր ու կու հերստէր, պրէ՛, կնի՛կ. կ'ըսէր, վահար ան ալ քեզի պէս մարդ չէ՞:

—Քա՛ղջի, լսեցի՛ր, երէկ գիշեր ծառին վրայ աղջիյ մըն են շտեր:

—Լսեցի՛, լսեցի՛, որէ գիտեօ յի ասկուց ետքը փորձանքը մեր գլխուն տի պայսի՞, արարոց աշխար Սողոն Գոնոր է դարձեր:

—Քա՛, Պողկաց Գեւորքին տունն են տարեր: Վերի գեղացի ա՛, կ'ըսեն, լաքին ի՛շ վերի ա՛, մեր տատան կ'ըսա՛ քի քընծ մեզ աղէկներէն է:

—Երէկ գշեր եբոր տուն կու տանին, Գեւորք աղբորը մայրը՝ Սառա Նանէն՝ աղջիկը դէմը կ'առնայ, անուն Հօր կ'ըսէ, երեսը խաչ կու

հանէ, «Հալածից չա՛ր օստանայ» կ'ըսէ, լաքին աղջիյնը չի փախչիր ու պաշլայէ՛ կու լայ...:

—Ան անգամ մի բացը մնացերա՛յ տէյի, քընծ մեզ աղէկները ա՛լ տիրութիւն չեն էնէր:

* *

Ամառուան առտունները եւ իրիկունները չա՛տ յանկուցիչ ու զով են Միատան պարտէզները, որովհետեւ «Բաց Բերան» լեռն ու հանդիպակամ «Ուարճուզ» լեռը իրարու հաւասար բարձրութեամբ, հազիւ օրուան երրորդ մասը սրեզակը կը թողուն Միատան ու իր պարտէզներու բոլորտիքը: Առտու իրիկուն Յրատի զով սիւքին հետ կ'երգեն թռչունները դալարագեղ մարգագիտ ին՛ի երու եւ թարմ ծառերու վրայ: Ասոնց հետ խօսն յո լսուին մանկամարդ հարս ու աղջիկներու միլամախձիկ թրթռուն ձայնները:

Ամէն օր պարտէզ ին՛նել սովորութիւն դարձած էր Միատանցոց

Յուլիս 12ի առտուն հարս թէ աղջիկ Ուանակայի պարտէզները կը փութային, որպէս զի ճամբուն վրայ Ամմօի տունը հանդիպելով՝ «Մառի Աղջիկը» տեսնէին:

Նոյն առտուն բազմաթիւ հարս ու աղջիկներ Ամմօի տունը կը մտնէին ու կ'ելլ'ին եւ հիացմամբ կը հարցնէին իրարու.

—Քա՛ղջի, տեսա՛ր, ի՛նչ աղուորիկ, կլորիկ, սիրուն աղջիյ մըն է:

—Տեսայ քաղջի՛, վրայի լաթերը թըպիտի վերի գեղացոց պէս է:

—Քա՛ Զարու, ի՛նչ երկան ու սեւ մազեր

մ'ունի. Ընքընները ու թարթիչները մարդ կու-
խեռըցնեն:

— Ապա աչքերը, եղան պտուղ [*] կըլմանին,
ինչ անուշ նայուածք մ'ունի:

— Մե'ղք որ լաղ (համր) է, անխատար խօսեցայ
տէ ճուղապ չի տուաւ:

— Քա ինչ լաղ է, մեզնէ աղէկները լ'ղուն
բռներ չեն թողուր որ դրուցա':

— Ո՛ւշ, մուրսի քոյ գլխուդ վրայ, զահար
դուք ըլ հաւտցերէք քի ան քրնծ մեղ աղէկ-
ներէն է: Աղբարդ (ամուսին) կ'ըսա քի, վի՛վ
գիտա, ո՛ւսկուցեա որ փախեր էկէր. վախուն
ան ծառին վրայ է ելեր...

— Քա՛ղջի, իբաւ մեղքա որ ան քրնծ մեղ
աղէկներէն ըլլի. ինչ մատղաշ պրկունքներ (չբը-
թունք) քի, կլորիկ քիթ մը ու թուշ մ'ունի. ե-
րեսները կարմիր խնծոր կըլմանին: Աս աղջիկը,
վե՛վ իչ կսայ թո՛ղ ըսայ, նէ՛ Քուրթ է, նէ՛
այլազգ է, նէ՛ տէ քրնծ մեղ աղէկներէն է, Հա՛յ
է, Հա՛յ. . որէ քիսվաթէն պէլլի չէ՞... .

— Քա՛, Գիւորգ աղբարը կ'ըսէ եղեր քի, է-
կէր Հայ ըլլի նէ Սարգօին (ստահակ պատանին)
տի նշանէ:

— Որէ՛ ան գէշ տղայ է, Քարագի հրմա քիչ
մը խենդ կ'երւայ, վաղը թող խուրպէթ երթայ
գայ որ տեսնաս ի՛նչ կ'ըլլի:

— Քա՛ղջի, իբաւ որ ատ Սարգօին շիտութիւնը
(գեղեցկութիւնը) ու սա աղջընին շիտութիւնը
մէկ է, անպէս որ իրարու հարուժար (յարմար)էն:

(*) Տեսակ մը սեւ խոշոր խաղող:

Այս եւ այսպիսի խօսակցութիւններով ու կեն-
թաղրութիւններով անցան ամբողջ չորս օրեր:
Իայց պատանին այս չորս օրուան միջոցին շատ
բաներ ուսումնասիրեց, ո՛ւր որ նստէր, ո՛րու
հետ որ խօսակցէր, նիւթը «Մառի Աղջկան» վը-
րայ կ'անդրադարձնէր միշտ: Ծեր, երիտասարդ,
հարս, մանա գովեստներ կը շոայլէին պատա-
նոյն քաջասրտութեանն ու սրատմութեանը մա-
սին: Իսկ եթէ կային այս գովեստներուն անհա-
ղորդ, ու խեթիւ նայողներ, այն ալ պատանոյն
հասակակից տղաքն ու երբեմն աղջիկներ էին
սրունք անոր անհամբոյր բնաւորութիւնն արհա-
մարհելով՝ ծանծաղամիտ սիտղոսով որակել կը
ջանային:

Պատանին սակայն միշտ անտարբեր այս ա-
մէն նպաստաւոր ու աննպաստ խօսուածքնե-
րուն նկատմամբ անուշաղիւր երեւիլ ու կանխա-
մտածութեամբ պատրաստած ծրագրին ուշի ու-
շով հետեւիլ կը փափաքէր: Մուտքն ու ելքը,
կաց ու նստուածքը, խօսքն ու շարժումներն ալ
անսեթեւեթ էր, ընտելացած էր Ամօի տունը:

Մարգօն չէր ուզեր համոզուիլ՝ ծառի սղջնին
ճշմարիտ համը մը ըլլալուն: Իր տարիքին բեր-
մամբ ծայրայեղ երեւակայութիւններով կը լկը-
ւէր, կը մրկէր սիրով բոցավառած էր: Եւ ինչ-
պէս չըլլար, քոնի որ աղջիկը միշտ անուշ ու
պարկեշտ նայուածքներով կը դիտէր զինքը:
Զուարթ լիզութիւն կեղծել կը ճգնէր իր ներկա-
յութեան, ինչպէ՛ կը վկայէր նաեւ Ամմոյին
կինն ու աղջիկը:

Ճշմարիտ էր պատանոյն մտրի հաշիւները, որովհետեւ աղջիկը վարդափառի երկրորդ օրուան գիշերուան անարկու լուսթեան մէջէ ազատուելու շնորհն իրեն կը պարտէր:

Իսկ եթէ օրիորդին հայրը, մայրը կամ եղբայրը յայտնուէին ու մերժէին թէ Ամմոյին խոտմուռնքն եւ աղջնին սիրոյ տահաւատչեան, ի՞նչ միջոցներու դիմել հարկ պիտի լլար:

Եթէ աղջիկը ճշմարիտ ու անկեղծ սէր մը կը տածէ ինձի նկատմամբ, ինքնիրեն կ'ըսէր Սարգո, դիւրին է ոեւ է միջոցաւ տիրանալ անոր, իսկ հակառակ պարագային, եթէ ուրիշի մը հետ նշանուած ու իրարմէ սիրուած են, ի՞նչ ընելու եմ իմ այս բուռն սէրս:

Կը վհատէր ասանկ խորհելով, բայց աղջնին անուշ նայուածքէն ու ժպտնւերուն, սէր արտայայտող շարժումներուն վրայ անդրադառնալով կ'ուզէր հաւատալ թէ օրիորդին սրտին տիրած է այն օրէն, երբ ծառին վրայ դէմ առ դէմ, լուսնի ճաճանչով գիրար դիտեցին:

Չորս օր ետքը, շաբաթ առտու, Արեւազայի հետ Միասն հարաւային կողմը, Ֆրատի բարձր ափունքներուն վրայէն, Այրած-գարի լեռնակողմեան արահետէն ձիաւոր մը ու հետիտն հետեւորդ մը ճեպընթաց կը դիմէին դէպի Միատուն:

Միատնցիներն եկեղեցւոյ աւարտումէն հետք, ըստ սովորութեան, խոտնէլամ կիցած էին թանձորի աջակողմեան բարձունքները, եկեղեցոյ հարաւակողմի պարտէզին պատին առջեւ, եւ այդ

ուղեւորները կը դիտէին՝ իրենք իրենց հարցն ելով թէ ատոնք ի՞նչ կրնային ըլլալ:

Քանի մը վայրկեան ետքը, ձիաւորն ու հետեւորդն իրենց մօտեցած էին: Գեղացիները աչքերնին խոշոր խոշոր բացած, հետաքրքրութեամբ զանոնք կը դիտէին, երբ ականջնին հնչեց հետեւեալ խօսքերը:

Ձիաւորը. — Ո՛ր կողմէն պիտի երթանք:

Հետեւորդը. — Ուղղակի ձախ կողմէ՛ն:

Այս հակիրճ հարց-պատասխանը փոխանակելով բազմութեան աչքէն աներեւութացան:

Ձիաւորն անձանօթ էր, իսկ հետեւորդը մեր ծանօթ Սարգօն էր:

Գ

Յ Ա Շ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Միատնցիները պարտէզներու մշակութեամբ կը պարապէին. գեղին շրջապատը զարդարուած էր զանազան պտղատու ծառաստաններով: Ու մանք ալ արհեստներով կը զբաղէին. բայց միջավայրի անձուկ կացութիւնը կը պարտաւորէր զիրենք իրենց բնավայրէն տարագրուիլ, եւ գլխաւորաբար պանդխտավայր ընտրած էին Հալէպ քաղաքը:

Միատնցիները ո՛չ գեղացի էին եւ ո՛չ քաղքցի, չունէին այն պարզութիւնն որ գիւղ սցոյն յատուկ է եւ ո՛չ ալ այն պերճութիւններն որ քաղքցոյն կը վայլէ. ունէին սակայն անոնք ինքնուրոյն յատկութիւններ:

Երիկ մարդիկ պօրտաւոր էին սլանդխտութեան շիմելու ճարել իրենց ընտանիքին պարէնը . իսկ կիները կը դբաղէին ընտանեկան առօրեայ պէտքերով : Տան համար բաւականաչափ փայտը , (որ առաւելապէս գետին բերած հոսանքներէն կը ժողվէին) , պարտէգներուն մշա ութիւնը , անասուններու հոգածութիւնը կիներու պարտաւորութիւնն հղած էր :

Այր մարդիկ ընդհանրապէս մեղկ ու ծոյլ գրօսանքներու հտեւէ կ'ըլլային . սարուան եղանակներուն հետ կը փոխուէր իրենց գրօսանքներուն ձևերը : Ամառը՝ տունները կամ մասնաւոր տեղերու մէջ համախմբուած , ոգելից լժպելիներով գինովնալ , խաղալ , խնդալ ու պարել էին իրենց զուարճութիւնները : Արհեստաւոր դասակարգը բնաւ չէր աշխատեր , իբր թէ միջավայրն աշխատելու նպաստաւոր չըլար : Արհեստ չունեցողներն ալ ուէ գործի չէին ձեռնարկեր . ինչո՞ւ աշխատիլ , քանի որ դարձեալ պէտք էր պանդրխտութեան երթալ : Ինչ հարկ ծննդավայրի մէջ պարտաւոր սիրուն ժամերը խել մը աշխատութիւններով անցնել :

Գեղացիներու զգեստները միշտ իրարմէ տարբեր էին , ամէնքն ալ պանդխտութեան միջոցին տեսածնին ու հաւնածնին կը գործածէին :

Գեղին տունները երկյարկ ու եռայարկ հռչակաւոր շինուածքներ էին . իւրաքանչիւր տուն ունէր իր մասնաւոր ակտոր , հաւերու բոյնը կամ թառ , հիւրանոցը եւ ընտանիքներու յատկացւած ամառուան ու ձմեռուան սենեակներն որ ,

պատշաճօրէն կահաւորուած , ձոխ քաղաքացիներուն տան մը տիպարը կը ներկայաչնէին գրեթէ :

Գեղացիներն առհասարակ նախանձախնդիր էին ու ե՛ն հիմակ ալ Եկեղեցոյ սահմանած տօնական օրերը յարգելու եւ աւանդական սովորոյթները պահպանելու :

Միասնացիներու հաճոյքներէն մէկն է երթալ նաւակի մօտ ու ձուկ որսալու նպատակաւ անցորդները դիտել ու զննել :

Սարգօ ալ այս նպատակաւ աղւոր առտու մը նաւակի մը մէջ ձուկ կ'որսար , բայց իր աչքերը սպասողի մը պէս սեւեռած էին գետի կողմնակի բարձունքներուն : Սալքառի ու Իշղլորակի ճամբաներ :

Քի . 'ը ետքը Սարգօ՝ Չմշկածագի կողմէն Սաք ըն ճամբով քանի մը ջորիներէ բաղկացած կ'արաւան մը նշմարեց : Ասոնք Սեղնակ գեղի քանի մը բնիկներն էին որ իրենց ջորիներուն եղ , պանիր բեռցած՝ Արարկերի կողմը ծախելու կը տանէին :

Անոնց մէջ կը գտնուէր ուրիշ մէկն որ ոտքը սրելս ու ձեռքը հաստ գաւազան միայն ունէր : Ասոնք երբ Սարգօին մօտեցան չսրածձի պատանին խօսքի բոնեց գաւազանաւոր մարդը :

- Ո՛ւրկէ կուգաս :
- Սա կողմէն :
- Ո՛ւր տեղացի ես :
- Մ . . . լը :
- Անո՛ւնդ :
- Յուսոյ :

— Ո՛ւր կ'երթաս :

— Դիմացի յկողմը :

— Ի՞նչ գործ պիտի ընես հան :

— Է՛նչ, սա՛նկ նա՛նկ, մանր մանր գործեր :

— Կարծեմ թէ կէս գիշերին գեղէդ ելած ես որ
աս ժամուն հոս կը գտնուիս :

— Հա՛... .

— Հատ մը չե՛ս տնկեր :

— Զէ՛, չեմ կրնար, կարելոր գործ մը ունիմ :

— Հոգ չէ, ճանրմ, նստ'է, նստէ՛... .

Սարգօ կ'ուզէր մարդուկին բերնէն բաներ մը
խելլել եւ յաջողեցաւ ա՛լ թղին անոր լեզուն քա-
կելով՝ մարդուկը սկսաւ բացատրել թէ Մ... գե-
ղացի Ք. Պ. աղայի 10—12 տարեկան աղջիկն
որ քանի մը օրէ ի վեր անյայտացած էր, իմաց-
ւէր է որ Ֆրատի աջ կողմը կը գտնուի :

Այս լուրին վրայ՝ շատ մը հետախոյզներ աղջը-
կան հետքը գտնելու համար զանազան կողմերը
ցրուած էին եւ ինք ալ ահա՛ ասոր համար զիմա-
ցի կողմը կ'անցնէր, որովհետեւ եթէ յաջողէր
աղջիկը գտնել գոհացուցիչ նուէր մը պիտի ըս-
տանար :

— Հա՛, խնդիրը հասկցայ, ըսաւ Սարգօ, բայց
չեմ օւզիր գործիդ արգելք ըլլալ, հայտէ՛, հատ
մըն ալ տնկէ տէ գործիդ գնա՛... .

Քիչ ետքը ստահակ պատանին գեղ վերա-
դարձաւ եւ առիթէն օգտուելու համար, առանց
մէկուն բան մը յայտնելու, ճիշտ կէս օրին ճամ-
բայ կ'ելլէր դէպի Մ... գեղն որ Միատան արեւ-
ելեան հարաւային կողմը չորս ժամ հեռուն կը

գտնուի :

Նոյն իրիկունը, Մ. գեղի արեւմտեան կողմը,
երկյարկ տան մը առջեւ հոժ բազմութիւն մը
կար որ կը բաղկանար յգեղին երկսեռ քնակիչնե-
րէն : Հոն խոնող բազմութեան շարժումներէն
եւ խուզարկու նայուածքներէն կը գուշակուէր
թէ մէկու մը կամ լուրի մը կը սպասէին : Երբ
ոեէ կողմէ եկող մէկը նշմարէին, ամէնքը մէ-
կանց դէպի ուղեւորին եկած կողմը կը խուժէին :
Ժամը 11 ու կէսն էր երբ Մ... գեղի հիւսիսային
կողմը սեւ գիլերով ծածկուած պողոտայէն
մարդ մը նշմարուեցաւ որ երբեմն յայտնուելով,
երբեմն աներեւութանալով կը յառաջանար :
Իեղին արեւմտեան կողմը հաւաքուած բազմու-
թիւնն որ այդ պահուն պղտոր հեղեղի մը պէս
շոխոյններ կը հանէր,

— Ահա՛ եկաւ, իշթէ կէլտի... բացագանչու-
թիւններով զիմաւորեց ուղեւորը :

Այս յառաջխաղաց բազմութիւնը տեսնելով որ
եկողը պատանի մըն էր եւ հետեւաբար մտածելով
թէ ոչինչ կրնար տեղեկանալ այդ դեռատիէն,
յուսարեկ ետ դառնալ կը ծիտէր, երբ պա-
տանի ուղեւորը՝ զինքը արհամարհող այդ խուճն
բազմութեան մտատանջութիւնը կռահելով՝ վրէժը
լուծելու համար,

— Ք. Պ. աղայի տունն ո՛ւր է, հարցուց :

Այս հարցումը բաւական եղաւ ամբոխին ի հե-
տաքրքրութիւնը շարժելու, որ միահամուռ պա-
տանին շրջապատելով՝ օւրկէ՛ գայր, Ք. Պ. ա-
ղայի տունն ինչո՛ւ վնասուել, ծանօթ օրիորդի

մասին տեղեկութիւն ունենալը կամ չունենալը հարցափորձելով՝ պատասխան կը պահանջէին. պատանին զինքը չըջապատող բազմութեան հարցապնդումներուն հակառակ կատարեալ պաշարիւնութեամբ մը.

— Հարցումնիդ ու պահանջնիդ չեմ հասկնար կոր: Ըսաւ, ես միայն Բ. Պ. աղայի տունը հարցուցի, զինքը տեսնել կ'ուզեմ:

Ներկայ խուժանը կը պնդէր հասկնալու համար թէ ինչ ըսելիք ունէր Պ. աղայի. իսկ պատանին կը յանդգնէր ու ձեւափոխութիւններով աւելի կը հետաքրքրէր ժողովուրդը: Ներկայ բազմութենէն բարձրահասակ ու վայելչազգեստ անձ մը նկատելով որ այսպիսի հարցումներով գոհացուցիչ պատասխան մը պիտի չառնուի, պատանոյն մօտենալով՝ ըսաւ:

— Կէ՛լ օղլում, սէնի Պ. աղանքն է վինէ կէօթիւրէլիմ տէ նէ՛ տիեկճէկին վարսա օրատա քէն տիսինէ սէօյլէ:

Ասիկա ըսելէ վերջ, պատանին Բ. Պ. ի տունն առաջնորդեց. բազմութիւնն ալ իրենց կը հետեւէր:

Բ. Պ. աղան, իր աղջկան անյայտանալէն ի վեր, տանը դռնէն դուրս ելած չէր եւ սենեկի մը մէջ, իր կնոջ քով Վ. խաթունի սնարին մօտ, որդեկորոյս մօր յուսահատ արցունքները սրբելով, մտատանջութեամբ կը հսկէր: Բարեսիրտ անձը հետն ունենալով պատանին մտաւ այն սենեակն ուր քանի մը օրէ ի վեր մեռելական լուծիւն մը տիրապետած էր:

Բարեսիրտ անձն ու պատանին տիրազղած ծնողքը բարեւելէ ետք նստան:

Բ. Պ. աղան՝ նորեկներուն վրայ ակնարկ մը նետելով՝ հասկցաւ թէ պատանին անձանօթ օտարական մըն էր եւ խօսքն Թրքախօս անձին ուղղելով, տխուր ու գրեթէ մարած ձայնով մը ըսաւ,

— Խայր տըր, Ի. աղա, խոշ կէլտի իդ

— Պ. աղա, իշալլահ խայր տըր, պու չօճուզ սիզի կէօրմէք իսթէտի, վէ նէ՛ սէպէպէ մէպնի իսէ սիզէ սէօյլէյէճէք տիր, պատասխանեց բարեսիրտ անձը:

Պ. աղան պատանոյն հագուօտէն ու դիրքէն կռահեց թէ Հայ մըն է, եւ հարցուց:

— Ո՛ւր տեղացի ես, աղա՛ս:

— Միատնցի եմ, աղա՛, եւ եկեր եմ աւետելու թէ ձեր կորսուած աղջինը թէ՛ ողջ եւ թէ՛ մեր գեղն է, պատասխանեց պատանին.

Պ. աղայի կինը՝ Վ. խաթուն, որ նոյն պահուն իր զառանցանքներէն նոր սթափած՝ հաղիւ կրնար մէկ լողմէն միւս կողմը դառնալ, պատանոյն այս խօսքը լսածին պէս, իսկոյն գերքնական ուժով մը ցնցուելով՝ ինքնիրեն ելաւ նստաւ:

Անասնկալ ուրախութիւն թէ տրտմութիւն խիստ ազդեցութիւն մը ունին կարծես երբեմն մարդոց զգոյարանքներուն վրայ, որուն հաղորդակցութեան կասկերը կաշկանդելով, անգործադրելի կ'ընեն շատ անգամ:

Պ. աղան եւ իր կինը, նոյն իսկ, բարեսիրտ

Ի. աղան, պատանոյն այս խօսքերէն այնպիսի
ցնցում մը ու նեցան որ բոլորովին ապշած, երկ-
րորդ հարցում մը ընելու կը վարանէին ու, լուռ
ու մունջ, պատանոյն երեսը կը դիտէին ան-
թարթ:

Սարգո ասոնց ապշութիւնը տեսնելով, առանց
ժամանակ կորսնցնելու մանրամասն պատմեց թէ
աղջնին ո՛ր օր, ո՛ւր եւ ի՞նչպէս հանդիպած էին.
անոր հասակը, դէմքը, հագուստը նկարագրելէ
ետք, վարանելով եւ կարեկից ձայնով մը հար-
ցուց թէ իրա՛ւ հա՛մը էր:

Հայր եւ մայր իրենց աղջկան նկարագրու-
թիւնը լսելով լալ սկսած էին, ու միշտ «Փա՛ռք
քեզ Աստուած» կրկնելով՝ պատանոյն այս վեր-
ջին հարցումը չէին լսեր:

Վ. խաթուն իր խօսքը դեռ պիտի շարունա-
կէր, եթէ տանը դրանը առջեւ խոնոզ բազմու-
թիւնն անհամբեր շխուժէին այն սենեակն ուր կը
կատարուէին վերոյիշեալ խօսակցութիւնները:

Ի. աղա, սենեակէն ներս խուժող բազմու-
թեան նպատակը գիտնալով՝

— Մի՛ վրդովի՛ք, օրիորդը ողջ եւ Միատան
գիւղը կը գտնուի, ըսաւ:

Արդէն այսչափը բաւական էր հետաքրքիր
ամբոխին միտքը հանդարտեցնելու. սակայն երբ
այս աւետիսը մէկ կողմէն բազմութեան մէջ կը
փոխանակուէր, միւս կողմէն լուր հասաւ թէ
ձիւաւոր մը արեւմտեան կողմէն սրարշաւ տուն
կու գայ:

Պ. աւայի ցուտորը անայսանալէն ի վեր,

ինչպէս պատմեցինք, հետախոյզներ քանի մը
ճիւղերու բաժնուելով՝ ընդունայն կը դեպքերէին
հոս ու հոն, Ասոնց մէկն էր օրիորդին եղբայրը՝
Պ. Գ. որ փութացած էր երթալ Մալաթիոյ կող-
մերը և ի զուր թափառելով՝ գեղ կը վերադառ-
նար, երբ քրոջն ողջութեան լրաբերը կը նշան-
ուէր իր ծնողքին հաւանութեամբ:

Պ. Գ. միջահասակ, կայտառ ու տոկուն, իր
քրոջ սիրոյն անձնագոհ՝ ըլլալու պատրաստ, երե-
տուն տարեկան, ողջամիտ երիտասարդ մէկը: Վեց
օր, 144 ժամուան ուղեւորութեան մէջ հազիւ
վեց ժամ հանգիստ առած էր. միւս ժամերը՝
գիշեր եւ ցորեկ միշտ հեծեալ շարունակած էր
մէկ գեղէն միւսն երթալ ու հարցուփորձել քը-
րոջը մասին: Ու երբ մտային ու Ֆիդիքական
յոգնութիւններով բեռնաւորուած՝ տուն կը դառ-
նար յուսահատ, եւ երբ իր նժոյգը սանձարձակ
կ'արշաւէր դէպի գեղ, գեղացիները ձանձնալով
զինքը բազմութեամբ դիմաւորեցին ու քրոջն
ողջութիւնը աւետելով կը խնդակցէին: Պ. Գ.
եբք տուն հասաւ, ժամը իրիկուան 12 էր. ուղ-
ղակի ծնողքին սենեակն ելաւ, ուր տեսաւ հայրն
ու մայրը մահճի մէջ նստած ու մէջտեղերնին ան-
ծանօթ պատանի մը եւ Բ. աղա որ սենեակին
ձախ կողմը նստած էր: Պ. Գ. թէպէտեւ վաս-
տակաքեկ, բայց անոնց ուրախալի դէմքը նշմա-
րելով ինքն ալ զուարթ կերպարանք մը՝ ցուց-
նելով հարցուց:

— Ո՛ւր է Վարդիկը, (այս էր քրոջ անունը),

— Միատունն է, զաւակս, պատասխանեց Վ.,

խաթուն, եւ տղուն անհամբերութիւնը նկատե-
լով՝ յարեց. «վաղը այս պատանոյն հետ պիտի
երթաս բերես:»

—Օ՛, ըրաւ Պ. Գ., մինչեւ վա՛ղը, հիմա
կ'երթանք ու վաղը առտու հոս կը հասնինք:

—Չէ՛, որդեակ, չէ՛. կրկնեց Վ. խաթուն,
դուք երկուքդ ալ յոգնած էք. այս գիշեր հան-
գիստ առէք, վաղը առտու ճամբայ ինկէք:

—Մանաւանգ յարեց Ի. աղա, գիշեր ատեն
դժուար է ճամբորդել:

—Քոյրս թոյլ արարած մ'ըլլալով, կը կրկնէր
Պ. Գ., այնչափ հեռու տեղեր միս մինակը գնա-
ցեր է, այս պատանին ալ դարձեալ մինակը հոս
գալու համարձակեր է, ինչպէս ուրեմն ես գի-
շերանց հոն չերթամ:

—Տղա՛ս ըսաւ Ի. աղա ժպտելով, լուսնա-
լուն չե՛ս կրնար սպասել որ այդչափ կ'սլոճապա-
րես: Աւելի աղէկ է որ վաղն առտու ճամբայ
ելնէք:

Ընթրիքը պատրաստ էր, բոլորածեւ սեղանի
մը վրայ զետեղած էին դգալներ՝ որոնք կաղնոյ
փայտէ եւ Տէրսիմցի Բուրդերու ձեռագործներ
ըլլալով՝ իրենց կորաչեղ կոթերով, խորունկ ա-
մաններու մէջի ապուրը լեցուն դուրս կը հանէ-
ին: Սեղանին վրայ փոխաբերաբար դրուեցան
գէշ ու զիրգ սերը՝ որ իր թարմութեան վրայ կը
պսպղար ձղու [] մեղրը, յետոյ թանապուրը եւ

[*] Մեղուներու ձագերու մեղրն որ քաղցը եւ ճեր-
մակ կ'ըլլայ:

իկիւար. Զնուկ յետոյ պանիրը՝ որուն վրայ ցան-
ուած էր ձեծուած կարմիր տաքդեղը եւ իրբեւ
պաղուկ ինչ՝ տեղական կլոր պորտիկը (սեխը):

Սեղանէն անմիջապէս ետք հրամցուեցաւ սուր-
ճը: Ի. աղան, Պ. Գ. ի անհամբեր շարժումները
նկատելով՝

—Տղաս, ըսաւ, ել եւ անկողինիդ մէջ քիչ
մը հանգստացիր: Առտուն կանուխ այս պատանոյն
հետ գացէք Միատուն, բայց ճամբան եթէ ձեզի
հարցնելու ըլլան թէ ո՛ր տեղացի էք, Միատան-
ցի ենք բռնէք:

Պ. Գ., Ի. աղայի այս խօսքերուն վրայ «գի-
շեր բարի» մաղթելով՝ իր սննեակը քաշուեցաւ,
եւ պատանին Սարգօ հիւրերու յատուկ սենեակ
մը առաջնորդուեցաւ. իսկ Ի. հրաժեշտ տալով՝
տունը մեկնեցաւ:

Կէս գիշերն երկու ժամ անցած էր, երբ Պր,
Գ. եւ Սարգօ լուսնի պայծառ լոյսով կը ճամ-
բորդէին դէպի Միատան գիշերային մեռելական
լուսթեան մէջ. ասոնք ասոնց բառ մը փոխա-
նակելու կը քալէին:

Արշալոյսը նոր կը ծագէր, երբ մեր ուղեւոր-
ները Սեղանակ գեղի հարաւային արահետէն դէ-
պի արեւմուտք, խոշոր Քարմըջերու ձորը կ'իջ-
նէին: Այս ձորը խորունկ էր ու կը սարսափե-
ցնէին անցորդները: Արեւու ծագմանը հետ Շնկախ
գեղի զառիվարէն իջնելով՝ իս ակցութեան սկսած
էին: Պր. Գ. ի հարցումներուն ի պատասխան
Սարգօ մէկիկ մէկիկ պատմեց՝ «Մառի աղջիկ»-ին
հանդիպման պարագաները. անպիսի բուն շեշտ

խաթուն, եւ տղուն անհամբերութիւնը նկատելով յարեց. «վաղը այս պատանոյն հետ պիտի երթաս բերես:»

—Օ՛, ըրաւ Պ. Գ., մինչեւ վաղը, հիմա կ'երթանք ու վաղը առտու հոս կը հասնինք:

—Չէ՛, որդեակ, չէ՛. կրկնեց Վ. խաթուն, դուք երկուքդ ալ յոգնած էք. այս գիշեր հանգիստ առէք, վաղը առտու ճամբայ ինկէք:

—Մանաւանգ յարեց Ի. աղա, գիշեր ատեն դժուար է ճամբորդել:

—Քոյրս թոյլ արարած մ'ըլլալով, կը կրկնէր Պ. Գ., այնչափ հեռու տեղեր միս մինակը գնացեր է, այս պատանին ալ դարձեալ մինակը հոս գալու համարձակեր է, ինչպէս ուրիշն ես գիշերանց հոն չերթամ:

—Տղա՛ս ըսաւ Ի. աղա ժպտելով, լուսնալուն չե՛ս կրնար սպասել որ այդչափ կ'աճապարես: Աւելի ազէկ է որ վաղն առտու ճամբայ ելնէք:

Ընթրիքը պատրաստ էր, բոլորածեւ սեղանի մը վրայ զետեղած էին դգալներ՝ որոնք կաղնոյ փայտէ եւ Տէրսիմցի Բուրգերու ձեռագործները լլալով՝ իրենց կորաչեղ կոթերով, խորունկ ամաններու մէջի ապուրը լեցուն դուրս կը հանէին: Սեղանին վրայ փոխաբերաբար դրուեցան գէլը ու գիրգ սերը՝ որ իր թարմութեան վրայ կը պսպղար ձղու [] մեղրը, յետոյ թանապուրր եւ

[*] Մեղուններու ձագերու մեղրն որ քաղցը եւ ձերմակ կ'ըլլայ:

փիլյաւը. հուսկ յետոյ պանիրը՝ որուն վրայ ցանուած էր ծեծուած կարմիր տաքդեղը եւ իրրեւ պաղուկ ինչ՝ տեղական կլոր պորտիկը (սեխը):

Սեղանէն անմիջապէս ետք հրամցուեցաւ սուրճը: Ի. աղան, Պ. Գ. ի անհամբեր շարժումները նկատելով՝

—Տղաս, ըսաւ, ել եւ անկողինիդ մէջ քիչ մը հանգստացիր: Առտուն կանուխ այս պատանոյն հետ գացէք Միատուն, բայց ճամբան եթէ ձեզի հարցնելու ըլլան թէ ո՛ր տեղացի էք, Միատանցի ենք քոնէք:

Պ. Գ., Ի. աղայի այս խօսքերուն վրայ «գիշեր բարի» մաղթելով՝ իր սենեակը քաշուեցաւ, եւ պատանին Սարգօ հիւրերու յատուկ սենեակ մը առաջնորդուեցաւ. իսկ Ի. հրաժեշտ տալով՝ տունը մեկնեցաւ:

Կէս գիշերն երկու ժամ անցած էր, երբ Պր. Գ. եւ Սարգօ լուսնի պայծառ լոյսով կը ճամբորդէին դէպի Միատան գիշերային մեռելական լուսթեան մէջ. ասոնք ատանց բառ մը փոխանակելու կը քալէին:

Արշալոյսը նոր կը ծագէր, երբ մեր ուղեւորները Սեղնակ գեղի հարաւային արահետէն դէպի արեւմուտք, խոշոր Քարմըջերու ձորը կ'իջնէին: Այս ձորը խորունկ էր ու կը սարսափեցնէին անցորդները: Արեւու ձագմանը հետ Շնկախ գեղի զառիվարէն իջնելով՝ իսկ ակցութեան սկսած էին: Պր. Գ. ի հարցումներուն ի պատասխան Սարգօ մէկիկ մէկիկ պատմեց՝ «Մատի ազջիկ»-ին հանդիպման պարագաները. անպիսի բուն շեշտ

մը կը դնէր իր պատմութեանցը մէջ որ Պր. Գ. թէպէտեւ կը տարակուսէր անոր ճշմարտութեան, բայց կը հիանար պատանոյն կանոնաւոր խօսակցութեանը վրայ: Արեւը դեռ նոր լիջած էր Միատան հանդիպակած լերան՝ Եփրատի անդիի կողմը, ձղքած քարին վրայ, երբ պատանին Սարգօ հետիտան եւ Պ. Գ. հեծեալ թանձոր ձորակէն անցնելով՝ եւ մէկ երկու բառ փոխանակելով՝ եկեղեցոյ պատին առջեւ կեցող բազմութեան աչքէն աներեւութացած ու Ամմոյին տանը դրան առջեւ հասած էին:

— Հոս է ըսաւ պատանին Սարգօ, դուռը ցուցնելով պարոն Գ. ի. եւ դուռը հրելով՝ բացաւ զայն: Պարոն Գ. ներս մտածին պէս, խեղդուկ ձայնով, Վարդիկ, սիրելիս Վարդիկ, ո՛ւր ես, ըսաւ:

Տնեցիներու անծանօթ էր այս ձայնը, բայց «Ծառի աղջիկը» պարոն Գ. ի քոյրը Վարդիկ, նոյն պահուն գրագեղերը (կրակ եզրը՝ օճախին քովիկը) մեծ կաթսայի մը մէջ լեցուն, եռացած կաթը կը հաւքէր[*], որպէս զի անոր վրայի սերը փրփրուն ու գէր ըլլայ: Եւ երբ այս ձայնը լսեց, սոսկաց եւ սիրտն այն աստիճան տրոփել ըսկրաւ որ դգալը բռնելու անկարող եղաւ, հետեւաբար ուժասպառ մարեցաւ ինկաւ:

Ամմոյին մայրը Սառա նէնէն այս անծանօթ ձայնը լսելով՝ աջ կողմի սենեակէն դուրս ելաւ և

[*] Դգալով կամ թէթիկով կաթն առնելով ու բաձրաքննելով թափել:

Ս. պսոսանոյն հետ անծանօթ երիտասարդը տեսնելով՝ տարակուսեցաւ, բայց պօտանին, իր ուշիմ գիտակցութեամբ, Սառա նէնէի սխալ ենթադրութիւնը նկատելով՝

— Նինէ, այս մարդը «ծառի աղջնին» եղբայրն է ըսաւ:

— Նինէ, աւելցուց պարոն Գ. սրտառուչ ձայնով մը ո՛ւր է քոյրս, Վարդիկն ո՛ւր է:

Թաղեցիներն Ամմոյին տանը դրան առջեւ ձի մը տեսնելով՝ հետաքրքրուած էին, մասնաւորապէս մանուկներ հոն ժողուելով, երբեմն ձին ու երբեմն նորեկ անծանօթը կը դիտէին: Եւ երբ Ս. պատանոյն Սառա նէնէին ուղղած «ծառի աղջնին եղբայրն է» խօսքը լսեցին, սկսեցին բացաբանչել՝ ծառի աղջնին եղբայրն է եկե՛ր, ծառի աղջնին եղբայրն է եկե՛ր: Թաղեցիները տղոց այս ձայներէն աւելի հետաքրքրուելով՝ վաղեցին մանաւանդ օրիորդիներ որոնք Ամմոյին տունը խուժելով ծառի աղջիկը՝ տեսնել ու «աչքը լուսել» կ'ուզէին: Բայց երբ ներս մտան, շուարեցան ամէնքն ալ. ծառի աղջիկն անշունչ, գետին փռուած էր: Պարոն Գ., որ օրիորդներուն հետեւելով քրոջը գտնուած սենեակը մտած էր, այն վիճակին մէջ տեսնելով, Վարդիկը յուսահատական ճիչ մը արձակեց: Իր աղիողորմ ա՛խ ու վա՛խը, հեծկտուքներն ու միջանկիալ հառաչանքները աւելի արգահատելի էին քան յոյժը գետնի վրայ փռուած անշունչ իրանը: Մանկաւարդ հարս մը ջուր կը սրսկէր Վարդիկի գունթափ երեսը մինչ Սառա նէնէն, հնաւանդ սովորութեան հա-

մեծատ, սոխ մը կտրեց ու ծառի աղջնին յթին դրաւ: Վարդիկի աչքերը բացուեցան, բայց չէր կրնար խօսելու, ակռաները կղպուած էին: Պատանին Սարգօ ծիծեռնակի ալացումով քահանային քով թռաւ ու եղելութիւնը պատմեց: Տէր Պօղոս՝ իր յաղթանդամ ու գէր իրանի ծանրաշարժութեան հակառակ, հապճեպեց, հասաւ ծառի աղջնին քով եւ եկեղեցոյ բանալին օր դժագրութեան մէջ Ս. Պետրոսի բանալոյն երկայնութիւնն ու հաստութիւնն ունէր, պաղ ջուրը խաչակնքելով, բանալին աչաբարձ Վարդիկի հրատապ շրթունքներու մէջէն, ակռաներուն դրպացուց: Օրիորդը խոր քունէ՛, սթափողի մը պէս շարժեցաւ. խաչակնքելով ջրէն պուկ մը խմցուցին ու անկողին փոխադրեցին:

Միատան աղբիւրը, գեղին արեւելեան կողմը, 2—3 վայրկեան հեռի Այսհարեկան ձորակին մէջն է: Այս ձորակը, Բացբերան քարայրի ստորոտը, Գիլմշերու առջեւէն կը սկսի եւ պարտէզներու մէջէ անցնելով՝ կերկարի մինչեւ ծառսպատ աղբիւրը, ուրկէ կ'առնու թան ձոր անունը եւ զառիթափերով կը հասնի Ծրատ: Այս աղբիւրին ջուրը, ընդհանրապէս խմելու եւ տան պէտքին համար կը գործածուի, եւ առ հասարակ, մէկէ մինչեւ չորս հատ ջրի դրումներ, զոյգ, չուանով մը իրար կը կապեն ու պայուսակի պէս է՛ճերնուն վրայ անցնելով, հարս աղչիկ, սիրայօժար պարտականութեամբ կը փութան աղբիւրը, ասոնք օրուան անցուդարձերը, միշտ զընծուն ու զուարթ կատակաբանութիւններով, իրարու կը հաղորդեն:

Ծառի աղջնին՝ հասարակ մտկանացու ժը ըլլալը եղբորը գալը եւ վերի գեղաօր ըլլալուն լուրը՝ տարածայնուած էր գեղին մէջ: Եւ այն օրը աղբիւր երթեւեկողներու խօսակցութիւնները՝ ծառի աղջնին վրայ կ'անդրադառնային:

— Քա, լսեց ի՞ր «ծառի աղջնին» ազբարը է եկեր:

— Լսեցի մայրիկ, լսեցի, տնունը Վարդիկ է եղեր աղբորը ձանը առածին պէս՝ մարեր ինկերա:

— Քա ի՛չ բան է, մարդ չի հասկնար:

— Ի՛չ տըլի, քուրուկս, պայժալ (Պահ մ'առաջ) մեր Հոսիկ նէնէն կ'ըսէր որ ատ անպատճառ քընձ մեզ աղէկներուն հետ սէր է կապեր որ գէր ցորեկ, միտ մինակր, անվախ ժուռ կուգայ:

— Քաչի, քընձ մեզ աղէկները որէ՛, մ'դի պէս մա՞րդ են:

— Ատուած խէլք տայ, անոնք ալ մըղի պէս մարդ են. մենք անոնք չիք տեսնար՝ անոնք մեզ կու տեսնան:

— Քա, իրս՛ւ բան է Տնկոյեց երախան գողնալնին:

— Հպա սո՛ւտ է, Չարթոյ աչին ըմմէն ա տին կ'ըսէր. ներք Գու վար մօրքուրը, օր մը չաղան օրանը դրած ատինը, անուն չօր չըսածի պատկեցուցերա, քընձ մեզ աղէկները՝ հը՛՛րն պաչխայ չաղայ մը կուբերին, տեղը կու դնեն նաղելիմ երախան կ'առնուն կ'երթան, ետքը ժօրը ծիծի բերանը չառնելուն կ'իմանան՝ որ չաղան փոխուերա:

— Է ետքը ի՛չ կ'ըլլի:

— Ի՞նչ տըլլի, երկու երեք օր՝ ետքը կուժառնի: Պառաւնեքը աւելի զօրաւոր փաստերով կը հաստատէին «Ծառի աղջնին» քընծ մեզ աղէկներուն հետ սիրով կապուիլը եւ հաղարաւոր ապացոյցներով զիրար կը համոզէին:

— Կատար, տեսա՞ր, ծառի աղջնին համար կ'ըսէիր որ քընծ մեզ աղէկներէն ա հըմա աղբարը եկաւ ու Մ . . . գեղացիին:

— Հա՛ քընծ մեզ աղէկներէն ա եղեր, հա անոնց հետ սէր ա կապեր, մէկ բան է:

— Դուն զաթը նո՛հ ըօիր ալ ուրիշ բան չես ըսեր, սէր կապելը ի՛նչո՞ր կըլլի:

— Քա ինչո՛ւ անգէտ անգէտ ու զուրուցես. կ . . . ցի նէնէն քանի՛ անգամ ընծի բերան առ բերան պատմեր. ասոր ալ սուտ կ'ըսուի՞, չես հաւատար նէ երոր գայ հարցուր իրեն:

— Քա մեղա՛յ, որէ ես քզի չե՞մ հաւտար:

— Սո՛ւտ, իրա՛ւ, մեղքն իրեն չըլլին: Օր մը, կ'ըսէ, հիւճնդութեան նոր եմ ելեր, տունը դրան քովը սաքուին վրայ նստեր եմ, մէյ մըլ տեսայ որ, կ'ըսէ, Խողաբերա ճամբուն, կարմիր չեզպիկն, կարմիր զըպուն ու կարմիր ձիգմէ հագած ձիաւոր մը կուգայ: Քիչ մը մօտեցաւ նէ մզի փատ բերող Իսիֆին նմանցուցի: Օ՛, Իսիֆ աղա՛, բարի եկար բսելու չմնաց, ոտքովն ընծի զարնելը գիտեմ. ա՛լ ի՛նչ եմ եղեր, ի՛նչ չեմ եղեր չգիտեմ, իս տարեր պառկեցուցեր են. քսան չորս սահաթ խելքս գլոխս չէ եկեր: Անկէց՝ ետքը, կ'ըսէ, ըմէն ատեն կու տեսնայի, իս հարսնիք, կու տաներ, ընծի նոր լաթեր կը հայցընէր, անճոռ

օսկիներ կու կախէր վրաս: Օր մը որ չտեսնայի, այն օրը վրաս չէր մթնէր:

— Քա՛, Կատա՛ր, այնպէս բաներ կը զուրուցես որ. որէ տանը մարդիկը էրիկը չե՞ն տեսար, ի՛նչպէս կը թողուն:

— Օր մի, կ'ըսա արտ քաղելիք գացեր, կէս օրուան շողուն մէյ մըն էլ տեսայ որ սեւ ձի մի հեծիր կուգայ: Եկաւ ըսաւ որ հարսնիք մի ունին, երթամ մտիկ ենեմ: Երոր երթալ սկսեցի, քովիս արտուորը ո՛ւր կերթաս ըսին, հըմա կուգամ ըսի ու պատենուկը դարձածիս պէս իս ձիուն ետեւը առաւ: Գացի, հարսնիքը մտիկ երի ու դարձած ատենս լանկերիով ձգու մերդը (մեղըր) տուին որ արտուորին բերի. հըման լանկերին մեր տունն է կ'ըսէ: Զմոռուան օր, մի, կ'ըսէ, կինէ եկաւ իս հարսնիք տարաւ, ան օրը ուշ մնացի, դառնալուս թաղէ խրջար, միշմիշ, խընծոր, տանծ ու այսպէս շատ մի բաներ տուին, իրիկունը տուն որ եկայ, մեր մարդը (էրիկը) հարցուց թէ ո՛ւր էիր մինչի հիմա, «պապուս տանըն էի» ըսի: Երոր ձէպերս ուռեցած տեսաւ նէ, «ատ ի՛նչ է ձէպինդ» հարցուց. «բան չկայ» ըսելու չմնաց, ձեռքը ձէպս նետեց ու ատ բաները որ տեսաւ, ալ կատղեցաւ, անկից ետքը ալ չէի կրնար երթար, ըմմայ անոր (քընծ մեզ աղէկ՝ Իսիֆ աղային) իսթերը չէի կրնար կոյրեր, պաղի պաղի կերթայի, լա՛ւ՛ ետքը էրիկասմընէ ձեծ կ'ուտէի:

— Վա՛յ ինծի, որէ ատպէս սավտալանմիշ է իղեր որ ալ չի՞ կրնար ձգել:

— Քա՛ ինչ ու զրուցես, դուն իրա՛ւ դեք ես եղեր անոր անգամ մի բռուեր է նէ, ալ կրնա՛ր թող տար:

— Է՛, հպա ետքը ինտոր աղատեր է:

— Ան կ'ըսա թէ էրիկս ալ անչափ կու ծեծէր զիս որ վախուս գշեր ցորեկ աղօթ կենէի քի, ամա՛ն Ասված, իս այս փորձանքէն աղատէ: Օր մըլ, կ'ըսա, երազիս մէջ կարծիր ձիաւոր մը տեսայ որ քովս եկաւ ու «աղջիկս ըսաւ, իսա թուղթն առ ու կաշիի մէջ համայիլի պէս կարէ, ծոցդ պահա՛, քզի ա՛լ մարդ չի մօտենար:

— Զօրացդ կոտրա՛...

— Չէ, քա՛, չէ՛, ուրբ Սարգիսը չէ եղեր, վերմի մէկ սուրբ ըլլելը չէ ճանչցեր:

— Հպա ի՛նչ գիտէ սուրբ Սարգիսը չըլլելը:

— Վա՛յ գլխուս քա որէ մեղաց մէ՛ջ ու կորտուհիս. սուրբ Սարգիս ճերմակ ձիաւորն է. ես քզի կարծիր ձիաւոր ըսի, տն անպէս կու կարծէ թէ սուրբ Պէտրոզը ըլլի, ինչու որ կէնծ էր կ'ըսա:

— Է՛, ետքը:

— Անկուց էտքը ալ մարդ չի կրնար մօտենար քովը. ան թուղթը մինչուկ հմա, քովն ու վար կախեր կու պահէ:

— Յանդուզն աւանդամոլները, աւելի առաջ երթալով *քրնծ մեղ աղէկներու գոյութիւնը հետեւեալ կերպով կը հաստատէին:

— Քա՛, Շուշիկ, սա ծառի աղջնին գործին խելքըս չհասաւ:

— Քա՛, չհասնելիք ի՛նչ կայ, Բրաբ. ատ անպէս բան մի է որ նոր չէ խօ՛ջ մեր... ին հարսը,

քրնծ մեղ աղէկներուն հետ անպէս սէր էր կապեր որ էտքը էտքը ծոսվոր եղաւ ու աղայ մի բերաւ:

— Ո՛ւյ, բերանդ պապանծի, մազերս տնկուեցան:

— Է՛, աս գողտուկ չէր ա՛, ինքապապը (կընքահայր) երոր երախան մկրտել սարաւ նէ, տըղան աւաղան չմտած ժեռաւ,

— Քա՛, ատպէս չաա հեղ կ'ըլլի է:

— Եղեր է ըմմա, լսե՛ր էիր որ հրեշտակը մառոնին (միւռոն) շիշէն առնայ ու տէրսրուն չի թողու որ մառոն կաթեցնէ աւաղանը:

— Մեղա՛յ, ատի վէ՛Վ է տեսեր, քա՛ղջի:

— Վէ՛Վ աի տեսնայ, երոր տէրտէրը կու նայի որ մառոնին շիշէն տեղը չէ, կը սկսի փընտուել. հոտ ինքապապը կու տեսնայ որ շիշէն հրեշտակին ձեռքը կայներ է:

— Հրեշտակ ըլլալը ինչէ՛ն է ճանչցեր:

— Քա՛, օսկու մազերը մինչի մէջքը, մարգրիտի պէս փալփուուն թեւերը, լուսու պէս երեսները յայտնի չեն ինքեր որ հրեշտակ է:

* * *

Սառա Նէնէն ու ծառի աղջնին եղբայրը՝ Պ. Գ.՝ օրիորդին անկողնոյն սնարին նստած ու խընամած էին զայն, Սառա Նէնէն մանաւանդ չէր մոռցած «աղ անցնել» [*] ու «խուրչուն թափել» [**] որ հիւանդի մը նախնական ու անմիջական դեղերը կը նկատուին:

Օրիորդը իր մարելէն կազգուրուած ու կատարելապէս ապաքինած էր. Եղբօրը պարոն Գ. Ի.

7

Չ Թ Ր Պ Կ

Վերջալոյսի հեշտագին ու մեղամաղձիկ ճգնաժամն էր, երբ մեր ճամբորդները Շրնկախ հասան: Արեւը իր բոցերը ծրարած, կաս—կարմիր ու կըս—կըս դէպի մարը կը յառաջանար յամր, դանդաղ: Գեղջական խաղաղ լուսթիւնն աւելի հանգիստւոր երեւոյթ մը կուտար բնութեան այս շքեղ տեսարանին: Մահուան ու թաղման փառաւոր արարողութիւնն էր որ կը կատարուէր երկինքներուն մէջ: Երկրին անդրդուելի մէկ օրէնքը կը կրկնուէր նաեւ արեւմուտքի հորիզոնին վրայ, անձայրածիր անհունութեանց մէջ:

Վարդիկ, Պր. Ամօ, Սարգօ եւ Գէորգ «աղբար» իրենց ձիերը կեցուցին՝ հիանալու համար բնութեան հրապուրիչ ու անսման համայնապատկերին վրայ որ կը ներկայանար իրենց աչքին՝ արտերէն ու դաշտերէն անդին:

Բայց գիշերը կը մօտենար. պէտք էր որ աճապարէին:

Շնկախցին ի բնէ հիւրասէր չէր. հազիւ կը գտնէր արդէն պուտ մը թան որուն մէջ հացի տեղ չոր թութ լեցնելով կ'ուտէր:

Ամօ անոնց այս վիճակին ծանօթ ըլլալով՝ կամք չըրաւ օրիորդին տկարութիւնը քիչ մը ամօքելու համար հանգստանալ հոն եւ առաջարկեց Դող աղբիւրի ջրով լուալ զայն: Գեղացիներէն

ալ տեղեկացաւ թէ այդ գեղի գլուխը, հասարակաց պողոտայի վրայ գտնուող յիշեալ աղբիւրի ջուրը շատ բժշկութիւններ ըրած էր:

Յայտնի չէր թէ ինչ ազդեցութիւն կը գործէր այս ջուրը երբեմն շերմատապ հիւանդներու վրայ որ գրեթէ իսկոյն կը բժշկուէին, ինչպէս որ ալ արդէն յայտնապէս ատոր ապացոյցը տըւաւ Ծառի Աղջիկը որ լուացուելով ցնցուեցաւ ու անմիջապէս բժշկուեցաւ եւ մեր ուղեւորները շարունակեցին իրենց ճամբան:

Մեր ուղեւորները Բաղաբուն գեղի ճամբուն երկու կողմը դանուող արտերուն հասկերը կը դիտէին: Ամօ զարմանք կը յայտնէր թէ ինչու միեւնոյն արտին մէջ զօրաւոր տկար, դեղնած ու թոշնած բոյսեր կային:

Սարգօ՝ երկրագործ մասնագէտի մը պէս, ամենայն լրջութեամբ կըսէր թէ որովհետեւ հերկը միշտ հաւասարապէս չըլլար եւ թէ տեղ տեղ երբեմն աղբ կը դանուի, ահա այս պատճառներուն համար անոնք այսպէս բուսած են: Ամօ թէեւ այս արհեստին տեղեկ չէր, բայց Սարգօի պատասխանը անգոհացուցիչ նկատեց:

— Մեր այգիներուն մէջ, կ'ըսէր ան խաղողի բաւական որդիք տնկած ու խնամած եմ եւ տըկար մնացած տունկն ալ փորած, աղբած եւ շատ հեղ ալ ջրած եմ, սակայն անոնց ենթակայ եղած հիւանդութիւնները տարր չ'ըն մը չեն ըրած:

Այս ու այսպիսի վիճաբանութիւններով հասան վերջապէս Բաղաղուն գեղը:

Ամօ շատ սիրահար էր հարեցնի (հայերէն կամ թուրքերէն երգասացութիւն) թէեւ իր ձայնն ալ լաւ էր, բայց երբ զգայուն ձայն մը լսէր, անմիջապէս կանգ կառնէր, մանաւանդ այն աչ-խարհի գեղեցիկ սեռին գեղգեղանքը որ ինքնին յափշտակիչ է խաբիպ մեղամազձոտ կերկերանք-ներովը: Հարս մը իր մանկիկին օրօք կ'երգէր Ամօ ասիկա լսելով կեցաւ ու սկսաւ ուշի ուշով մտիկ ընել:

Հարսը կ'երգէր.

Օրօք ըսեմ քննանաս, վենձնաս ու վենձ մի լինիս, աղբարս սարով ն'անցաւ, աղբար խոր-պան արեւուդ, խօսքուկ մունիմ ըսելու: Քառսը կաթով կշտանաս, բազմանաս քաղաք մը լինիս օ՛ր օ՛ր... պող ձիով ու շատ սայլթանաթով: Չայն էրա ձիուդ որ կայնի, որ բռնա իմ Գին նըլ աժան, կ'երթամ կըլլիմ չիմ աժան: Օ՛ր օ՛ր:

Բաղարոնցիները կը ճանչնային Վարդուկի ըն-տանիքը եւ երբ անոնց աղջկան գայը լսեցին, խմբովին դիմեցին անոր գտնուած տեղը, ուր հանգիստ կառնէր անիկայ:

Շատեր վազած էին արդեն Մ. Գեղը, Պ. աղա-յի տունը: Մ. գեղացիները ամէն սիոէ ու հա-սակէ՝ դիմեցին այն ճամբուն ուրկէ պիտի գային Վարդուկն ու իր ընկերները: Կարելի չէ նկարա-գրել այն բուռն յուզմունքի տեսարանը որ տեղի ունեցաւ Վարդուկի եւ մօրը միջեւ: Մայրը իր անհուն սիրովն ու կարօտովը խանցաղասանքով կը սեղմէր աղջկին իր կուրծքին վրայ եւ սրտա-

ռուչ կերպով կը գովէր զայն ու ներկաները անոր իւրաքանչիւր յանգաշեշտին ըիկ ըիկ գոռուճ ներով կը մասնակցէին:

Վարդիկի մայրը իր գովասանքի ատեն կ'ըսէր: Երկու թուխ աղուոր աղջիկ, մարչապով ջուրը կ'երթային. երկու՛ բայրման կըրբիճ ձի հեծած սէյրի կելլային:

Տղան. — Քուրո՛ւկ, մօրկանդ հոգուն, մարչա-պով ջուր մըլ տուր խմեմ:

Աղջիկ. — Աղբար, խուրպան արեւուդ, ծոցկա-նըդ խնձոր մըլ տուր ուտե, ու:

Տղան. — Քուրո՛ւկ, տալիքս ցած ու բարսա-կղեր, խնձորս խակ ու ժառ եղեր:

Աղջիկ. — Երկինքը ամպ ու զամպ ա եղեր, իմ ջուրնըլ տաք ու պնդ ա՛ եղեր:

Տղան. — Ես ըլ ու գամ կու մառնիմ, սեպիմ իս մար չա բերեր:

Իրիկուն էր՝ Մ... գեղացիները իրենց տանը դուռ ու տանիքը նստած, Վարդուկի նկատմամբ կարծիքներ կը փոխանակէին: Իսկ Ամօ, անօ-թութեանը բնաւ կարեւորութիւն չտալով, խոր քունի մէջ ընկողմած կը խորգար:

Գիշերները մեղամաղձիկ ստուերովը վտարած էր բոլոր դառնութիւնները: Հետեւեալ առտու ամէն մարդ Պ. Աղայի աղջկան յայտնուե-լուն համար ուրախ զուարթ էր: Ամօ պիտի մեկնէր, բայց լեզուին տակ բան մը կար:

Առիթ կը փնտտէր ան օրիօրդ Վարդուկի հետ Սարգօն նշանել: Սասնկ պարագայի մը մէջ ա-սանկ ստաջարկ մըլ ընել անարմար կը նկատէր,

չատացաւ միայն սա խօսքերն ըսելու :
— Այս աղջիկը ինչպէս ձերը, այնպէս ալ իմ
ձագուկս է, հետեւաբար կը պարտաւորցնեմ ձեզ
որ Վարդիկը նշանելու ատեննիդ, զիս ալ պատ-
ուել չմոռնաք :

Պ. աղա, որ միշտ լուրջ դէմք մը կը կրէր,
ժպտազին ակնարկ մը նետեց տիկնոջը վրայ :
Կարծես ըսել կ'ուզէր թէ ալ ժամանակ էր խոս-
տովանիլ, ամուսնական խնդիրը կարգադրուած
էր : Կինն որ իր ամուսնոյն ձեւերուն վարժ էր,
սկսաւ անջի իրիկուան անցած դարձածները
մէկիկ մէկիկ պատմել : Ամմօ շատ գոհ մնաց իր
փափաքն իրագործուած տեսնելուն ու Բարիզա-
կան քաղաքավարութեամբ գլխարկը վերցուց,
իւրաքանչիւրին ձեռքը սեղմեց ու «պօն մէռսի,
ատիէօ» ըսելով մեկնեցաւ :

Ե

Ա Ռ Ա Ջ Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Շարաթներ ամիսներու յաջորդած էին : («Մա-
ռի աղջկան» աներեւոյթանալու պատճառէն հե-
տաքրքրուողները մոռցած էին այլեւս այս խնդի-
րը յուզել) : Սարգօ Հայէպ պանդխտութեան գա-
ցած էր, հօրը խանութին մէջ ժամագործութիւն
նով կը զբաղէր : Ալ խանութ մը մինակ կառավա-
րելու կարողութեան հասած էր : Վարդավառի
երկրորդ օրուան գիշերը, Սոսորսողայ ձորի մէջ
ծառի մը վրայ լուսնոյ շողիւններուն տակ,
Վարդ ու կի ձիւնափայլ իրանը տեսնող աչքերը

չէին կրնար հեռացնել անոր նշուշազարդ պատ-
կերը : Գիշեր ցորեկ կերեւակայէր Սարգօ Վար-
դուկի նուրբ մարմինը : Պ. աղայի փեսայանալու
գաղափարը պտրտաւորցուցած էր զինքը նախ-
կին ստանակ կեանքը թողուլ : Քաջ գիտնալով
մանաւանդ որ խոնարհ դասակարգի պատկանող
երիտասարդներ, կրնային բարձր դասակարգի
աղջկան մը հետ ամուսնանալ իրենց գործունե-
ութեամբ, ամէն ճիգ կը թափէր յառաջդիմելու
համար :

Հայէպ քաղքի ոսկերչութեան արհեստը մեծ
մասամբ Հայերու ձեռքն է որոնք, ընդհանրապէս
Արաբկերի ու Ակնայ Մաշկերտ, Սաղմկայ եւ
Անյրզի գեղացիներէն են : Սարգօ ծանօթ ոս-
կերչի մը շինել տուած էր արդէն զոյգ մը օդ ու
մատնի մը :

Կիրակի օր մը, իր մէկ ընկերին հետ, Հրեայ
սեղանաւորի մը գնաց, երեք հատ ոսկի Մանու-
օրի գնեց, մէկ իւսկիւտար լաջակ, եւ մէկ մե-
տաքսեայ թաշկինակ առաւ ոսկիները ու օդերը
անոր մէջ դրաւ, իսկ մասնին լաջակին մէկ
ճոթէն կապեց, խնամով ծալլեց, ծրարիկ մը
չինեց եւ մօրը նամակ մը գրեց՝ որով Վարդիկը
ամուսնութեան կը խնդրէր :

Նամակը առնելուն պէս, մայրը նշաններուն
հետ ուղղակի Ամմօին տարաւ զայն : Ամմօն կար
գալէ ետք «պօն, միւսիւ» ըսելով, ատր նշանը
կանչել տուաւ, խնդիրը բացատրեց, հետեւեալ
օրը միասին Մ. գեղը մեկնեցան : Պ. աղայի հետ
բանակցութեան մտած՝ աղջկան ձեռքը կը խնդր-

րէին. Ամմօ իրաւունք ունեցողի մը պէս կը խօսէր: Պ. աղա խուսափողական պատասխաններ կուտար եւ այնպիսի հասկցնել կը ճգնէր թէ չի կրնար ինք աննշան մէկու մը հետ խնամութիւն հաստատել: Ամմօ կը պնդէր, տէր Նշան կը փաստէր, բայց Պ. աղա միշտ անողոք կը մընար:

Դրացի Բ. աղան սովորութիւն ունէր գեղ այցելուող հիւրերն ինք անձամբ ընդունել ու անոնց ընկերանալ, լսած էր Միատան քահանային եւ Ամմօին գալուստը:

Ի. աղա զնաց Պ. աղայի տունն, բարի գալուստ մաղթեց հիւրերուն եւ որովհետեւ խնդրոյն իրազեկ էր, նրբազննին խօսուածքներով նշանախօսութեան խնդիրը բացաւ: Պ. աղա տխուր, Ամմօ զայրացկոտ, իսկ Տէր Նշան մտախոնդէմք մ'առած էին: Վերջապէս տէր Նշան, այս լուսութեան ոլորտը խղելով եւ խօսքը Ի. աղայի ուղղելով ըսաւ:

Կրօնական եւ կառավարական օրէնքները միշտ թոյլատուութիւնն'ը բրած են մարդկային երկու սեռերը իւրաքանչիւրին հաւանութեամբ միացնել:

Տէր Նշան դեռ խօսքը չուարտած, խի'ստ ու անհամբեր ձայնով մը Պ. աղա գոչեց:

— Աղջիկն իմ աղջիկս է. ո՛չ ոք իրաւունք ունի անոր վրայ, ինչպէս ուզեմ, այնպէս կ'ընեմ, ո՛րու ուզեմ անոր կուտամ հետեւաբար անանկ աննշան մէկու մը գաւկիյն տալիք աղջիկ չունիմ, հոգ չէ որ տղան զործունեայ, համեստ ու պար-

կեշտ ըլլայ, քանի որ հասարակութեան մէջ ունեւոր դասի մը պատկանող մէկը չէ, ես իմ դիրքովս չեմ կրնար մինչեւ անոր աստիճանը իջնել:

Ի. աղա, իր խոնարհ ու մեղմ արտասանութեամբ յիշեցուց Պ. աղայի ուխտը՝ պնդելով նաեւ թէ ուխտագրուժ ըլլալը մեծ մեղք է Աստուծոյ առջեւ:

— Եթէ աղջիկէիդ, աւելցուց Ի. աղա, այն ժամանակէն ի վեր անյայտ մնար կամ անծանօթի մը հետ ամուսնացած ըլլար ի՞նչ պիտի ընէիք: Եթէ փափաքիք, դուք կրնաք Պր. Սարգօն ուղածնուդ չափ բարձրացնել ու ձեզի հաւասար ընել:

— Ինչո՞ւ պարապ ու անպէտ խօսքերով ժամանակ կ'անցընէք, պատասխանեց Պ. աղա, կը հարցնեմ ձեզի թէ ո՞վ ինձի չափ հարստութիւն ունենալով կուտայ իր աղջիկը ո՛ր է է աննշան մէկու մը:

Օ մօն Տիէօ, գոչեց Ամմօն անհամբեր եւ ձայնը իսկոյն մեղմացնելով՝ սիրելի աղբարս, դուն կանխիկ դրամ կամ ստացուածք հազիւ 7—800 ոսկի ունիս թերեւս, իսկ ես Բարիզէն վերադառնալուս 1,600 հատ կլորիկ, դեղին նարուէնն ունէի քովիկս թէպէտեւ ակռաներս երկաթէ լեպիկայիներ ծամելէ տկարացան, բայց օր մը օրանց ասանկ հպարտ մտածում մը կամ ինքնահաւանութիւն մը չունեցայ, հետեւապէս այն պատանին որուն համար աղջիկդ կ'ուզենք, թէ՛ արհեստով եւ թէ՛ պարկեշտութեամբ քեզնէ շա՛տ աւելի հարուստ

դեռ հիմայ կերանք ու եկանք:

Հազիւ թէ քահանան այս խօսքերը արտասանած էր, երբ անագին հարուածներով զուրը զարնուեցաւ:

— Է՛, Տէր Նշանը հո՞ն է, կը պոռար դրսէն ձայն մը զոր Վարդուկին եղբայր՝ Պ. Գ. ինը ըլլալը հասկեցաւ անմիջապէս Ամմօն եւ նստած տեղէն ցատկելով՝ գնաց դիմաւորել զայն:

Վա՛յ, դո՞ւն ալ հոս ես գոչեց ու բախուեցամբ Պ. Գ., հապա Տ. Նշանը . . .

— Ներոն է, ի՞նչ կայ որ . . . հարցուց Ամմօ հետզհետէ հետաքրքրուելով:

— Աս աղէկ . . . անանկ է նէ հիմա ձեզի անանկ բաներ պիտի ըսեմ որ չափազանց բայց չափազանց գոհ պիտի մնաք:

— Ի՞նչ է քի . . .

— Կէցէ՛ք, ներս մտնամ տէ սնանկ . . .

Քիչ ետքը Պ. Գ.՝ Ամմօի եւ Տէր Նշանի մէջ տեղ նստած էր: Այս երկու վերջիններն անհամբերութեամբ երիտասարդին շրթունքներէն կախուած էին:

— Հօրս կողմէ կուզամ կոր . . .

— Վա՛յ . . . ըրին Տէր Նշան եւ Ամմօ միաբերան:

— . . . Եւ հայրս կ'ընդունի ձեր առաջարկութիւնը . . . այսօրուրնէ սկսեալ Պարոն Սարգօ եւ Վարդիկ նշանուած են . . . ամուսնութիւնը կարելի եղածին չափ պիտի փութացնենք . . . վաղը կուզաք եւ հօրս հետ կը խօսիք . . . ես ալ այս գիշեր հոս պիտի մնամ,

եթէ ընդունիք, եւ վաղը միասին կերթանք: Կ'ընդունի՞ք զիս, Տէր Ա. . .

— Հարկա՛ւ, դաւա՛կս, ամենայն սիրով . . .

— Բայց Վարդիկը պիտի ընդունի՞ . . . առարկեց Ամմօ:

— Հա՛, հա՛, Սարգօն ա՛լ առաջ . . . ըսաւ, Պ. Գ. խորհրդաւոր յպիտով մը:

— Ուրեմն ամէն բան կարգադրուեցաւ, կը կրկնէր Տ. Նշան ձեռքերը շփելով:

— Սարգօն ս'ըջափ պիտի ուրախանայ իմ այս յաջողութիւնս լսելով . . . կ'ըսէր ինքնիրեն, Ամմօ, ըրի չըրի գործը եփեցի ես . . . Է՛յ, ինձի Ամմօ կ'ըսեն . . . ա՛յնչափ խօսեցայ որ մարդուկը համոզուեցաւ:

2

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Ամառուան գեղեցիկ ու պայծառ առտու մը ամբողջ Միատուն իրարանցումի մէջ էր Պարոն Սարգօ կ'ամուսնանար Վարդուկի հետ:

Նշանտուքէն ի վեր շատ քիչ ժամանակ անցած էր: Աղջկան ծնողքը ժամ առաջ կատարել կ'ուզէին պսակի արարողութիւնը:

Սարգօին սւրբաբարութիւնը նկարագրելը անկարելի էր: Ա՛լ վերջապէս՝ իր պաշտած էակին պիտի տիրանար

Բայց խել մը դրոյճներ կը փոխանակուէին.

լուր տարածուած էր թէ ո՛չ ոք հրաւիրուած էր պսակի արարողութեան, բաց ի Ամմօէն որ թէ՛ իբր հարսնետէր. թէ՛ հարսնետոր եւ թէ՛ կնքահայր պիտի ներկայանար:

— Ինչո՞ւ, կը հարցնէին պառաւները իրարու, որէ տղուն ինքապապն ու ինքամարը մտեր են:

— Դո՛ւ ման կաս Երուսաղէմ, կը պատասխանէր ուրիշ մը, որէ հըմա առջի ինքապապու թիւնն ինքամարութիւնը մնացե՛ր ա՛:

— Մեղա՛յ, քա որէ ատրլ էղա՞ծ բանա, տեվոր ինքապապունմնէ իզիև չսռնան նա, ի՞չպէս պաշխասին կ'ըլլի:

— Ես քզի ըսի քի առջի հաւատները չա մնացեր, չա՛. առաջ չա թա մընակ ոտիցով, չօրապով պիլէ, ինքապապուն տէները (տանիք) չէին ժուռ գար:

Սարգոյին բարեկամները խնդրոյն իրագեկ ըլլալով՝ չէին կրնար այս նախատինքներուն հանդուրժել: Ուրեմն այս նկատմամբ ընդհանուր հըրաւէր մը տուին գեղացոց ամէն դասակարգին որ մանչ ու աղջիկ, էրիկ կէիկ, հարսնիքի վաշուչ զգեստներով հագուած շքուած՝ միահամուռ եկեղեցի գիմեցին:

Ասոնց մէջէն ընտրուեցան հարսնեղբայրներ և հարսնեքոյրեր, որոնք հարսնետորներէն առաջ գացին Ամմօին տունը: Իսկ մնացած մասը, իբր հարսնետոր տաւուլ զուռնայի առաջնորդութեամբ ու զըզ աղլամայի եղանակով, Ամմօին գոց գրան առջեւ սկսաւ երգել:

«Մեր դուռ նու ձեր դուռը, աղու՛՛ր, իրարու դիմաց,

Աչերս քեզ տեսաւ, աղու՛՛ր, խելքունկըս գնաց, Իմ սէր նու քու սէրը, աղու՛՛ր, դատաստան մընաց,

Մի՛ լար աղու՛՛ր աղջիկ, աղու՛՛ր, հարս եղիր մըզի,

Չը ծախուած, չը գնուած, աղու՛՛ր, մալ եղիր մըզի»:

Նախորդ իրիկուան աղջիկ պահող մանկամարդ օրիորդները դուռը չէին բանար. «աղջիկ պահելու» իրաւունքին կը պահանջէին եւ այս իրաւունքի վճարումը կնքահօր կը պատկանէր: Կնքահայրը, առաջ անցաւ եւ պահանջուած գումարին 5—10 պատիկը տալով՝ դուռը բացաւ:

Ամմօի հինգ տարեկան տղեկը՝ սիրունիկ Վ. որ հարսնեղբայր ըլլալու պատիւին արժանացած էր, հարսին համար պատրաստուած ձիուն վրայ հեծած, եղբայրութեան իրաւունքը կը պահանջէր: Կնքահայրը հոս ալ քսակը բացաւ եւ ըստ սովորութեան կարմիր խնձորի մը վրայ կարգ մը դրամներ մխելով՝ անոր տուաւ: Մանուկը ժպտուն դէմքով ընդունելով այդ նուէրը ձիէն վար իջաւ, որուն յաջորդեց հարսնացեալը:

Հարսին առջեւէն հարսնետորներն եւ երկու քովէն հարսնեղբայր եւ հարսնեքոյրեր տաւուլ զուռնայի քայլերով հաւսն եկեղեցի: Փեռան

իր ազապ պաշխներով կը սպասէր արդէն՝ Պսակի ժամանակ, կնքահօր աւանդական ժապաւինազարդ խաչով կը հսկէր որ չըլլայ թէ ամուսնացեալներու մէջէն մէկը անցնելով հրավառ սէրը պաղի:

Պսակի արարողութիւնն աւարտած էր. ծաղկեակար շուրջառ մը փեսին վրայ եւ շարժով պլլուած փոքրիկ խաչ մըն ալ ձեռքը տրուած էր որուն վերի ծայրը միշտ ուռնգերուն կպած պիտի մնար: Եթէ գիտնալով կամ մոռնալով, խաչը յըթէն հեռացած տեսնուի, հանդիսականներէ ու մանք փոնգտալու բարձր ձայներ հանելով՝ կը բողոքեն:

Հարսն իր գլուխը փեսին քամակին կոթընցուցած, «աղապ պաշի»ներ ու հարսնիքոյրեր, փեսայի հագած շուրջառի երկու ծայրերը հարսին քողքին հետ բռնած կը հետեւէին հարսնետրներու յամբաքայլ թափօրին, որու առջեւէն կ'երթար երգեցիկ մանուկներու դասը: Տաւուլ զուռնա կամ երգասացութիւն, քալել կամ կենալ, հարսնեղբայրներու հրամաններէն կախուած է:

Այս պարագային անանկ հրամաններ ու պահանջներ կ'ըլլան որ չէ թէ դժուար, նոյն իսկ անկարելի է կատարելը: Բայց հարսնետէր կամ հարսնետոր, ամենայն հնազանդութեամբ հրպատակելով անոնց խրոխտ հրամաններուն, ամուրիչ ու քաղցր բանաձեւութեամբ, անուշ տեղը կապելու կը ձգնին: Մինչ այս մինչ այն կը հասնին վերջապէս հարսնետան (փեսի) զուռը, իսկ հարսնեղբայրներ վճռական հրամանաւ, յառօրդ, կէտ ժամ մը եւ թերեւս աւելի ուշ յի վրայ

կը կենան: Հարսը փեսին տան սեմէն ներս դուռ ոտք չկոխած, ուլ մը, գառ մը կամ ո'եւէ ճաշակելի կենդանի մը կը զննուի, որուն կենսական հեղուկին վրայ կոխտուելով՝ ներս կը հրաւիրուին նորապսակ ամուսնեքը: Սակայն նախ կ'ապահովուի հարսին եօլը լայն (այն իրաւունքը որ էրկանը տան կողմէ կը տրուի, ապարանյան, մատանի, մանեակ, ճոնիք եւն) եւ հարսնեղբայրներու յոգնութեան ի վարձատրութիւն ուլ մը, գառ մը եւն: Տանը դրան մէջտեղ, ձեռքերնին խնկաման եւ բաժակ մը զինի բռնած՝ կը սպասեն կնքամայրը, տաներէց կինը կամ փեսի մայրը ու ազգականներու տաներէց կիներ: Կնքամայրը ձեռքը խընկաման, պսակեայներու գլխուն շուրջը երեք անգամ դարձնելով կ'ըսէ «Աստուած շնաւոր հնա՛, ծլիք, ծաղկիք, գրկուիք, պառկիք, Բաց Բերաննու վար գլտրիք չքակուիք, մէկ հացով մէկ բարձով ձօղէր ձգեք, անունովնիդ ծերանաք, ոտքերնիդ մանա լաշէրնիդ ելլա»:

Ներկայ կիներն ալ կնքամօր հետեւելով՝ բարեմաղթութիւններ կ'ընեն իրենց բաժակին կէսը փեսին եւ միւս կէսը հարսին խմցնելով, մանր դրամներով խառնուած շաքար, պտուղ կը ցանկն ներկայ ամբօխին վրայ եւ «Աստուած շնաւոր ընէ» աղաղակներով կը լեցուն փեսին սուռը:

Ահա՛ այսպէս եղաւ Սարգօլի ամուսնութիւնը՝ օրիորդ Վարդուկի հետ:

Չորեքշաբթի իրիկուն, ասո՛ր գատի գիշերը, մամային մեկնումէն ետքը, պատանուոյն ազգականներէն ոմանք, մեղրալուսնին աւելի փայլ մը

տալու համար խնջոյք մը սարքեցին, կէս գլշե-
րին հետեւեալը երգելով մեկնեցան:

«Ազնիւ ընկեր, նստէ քովս որ, ես քեզի սէրս
յայտնեմ.— Դաշինք կ'ընեմ որ երբ խօսիս, ամէն
խօսքիդ համբուրեմ.— Բայց նախ կ'երգնու՛մ որ
քեզնէ զատ, այլ գեղեցիկ չսիրեմ.— Միայն քե-
զի բոլոր կեանքս անկեղծաբար ես գոհեմ:»

«Հարկաւ դուն ալ այս պայմանիս փոխարի-
նել կը ջանաս.— Կլոր ճերմակ ստինքներդ ան-
կեղծութեանս կը բանաս:— Բա՛ց ուրեմն որ
համբուրեմ, իյնանք մէկտեղ դրախտը,— Չը գի-
տեմ թէ արդեօք սրու էր այս, թէ քո բախ-
ղը:—»

«Կարմորակ երեսներէդ համբոյր մ'առնել փա-
փաքիմ,— Միշտ նայելով ես քու դէմքիդ գե-
ղեցկութեան սարսափիմ:— Զի նայուածքդ ա՛յն-
չափ ազդու. ս'ըչափ լեզուդ եւ խօսքդ,— Հիա-
նալի, դարմանալի եւ խնկելի պատկերդ:—»

«Քու մազերդ ոսկեձուլեալ մարդարիտով
հիւսուած են,— Երկայնութեամբ կէս հասակիդ
լապտերի պէս կախուած են:— Ես ի՛նչ բռտեր
գտնեմ արդեօք որ լինի քեզ արժանի,— Զի
պատկերիդ նկարագիր երբեք սահման մը չունի:»

«Ձայնդ սիրուն, խօսքդ գիւթիչ եւ նայուածքդ
է թովչարար,— Միտքդ սուր է խելքդ ամփոփ
եւ յօնքերդ սեւ կամար:—»

«Գեղեցկութեանդ քու երկնային շատեր կան
որ նախանձին,— Բայց ի՛նչ օգուտ թթեռան պէս
լուսոյդ հրով կը խանձին:—»

Կեցցե՛ս դու միշտ ո՛վ սիրելիս որ տուիր սէրդ

ինձ միայն,— Կեցցե՛ս ինձմով, ես ալ քեզմով
երջանիկ ենք յաւիտեան:—»

Սարգօ եւ Վարդուկ շատ երջանիկ եղան եւ
շատ մը զաւակներ ունեցան: Սարգօ ա՛լ առջի
խնդ պատանին չէր, լուրջ հայր մը եւ ընտա-
նիքի տէր անձ մը եղաւ ան: Պ. աղա եւ իր
կինը կեանքերուն մէջ չզղջացին իրենց աղջիկը՝
Վարդուկը Միատնցի երիտասարդին հետ կարգել
տուած ըլլալուն համար:

== Վ Ե Ր Ձ ==

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գրքիս յառաջաբանը որ աւելի ընդարձակ կերպով կը խօսէր Միատան Գիւղի ծագման, ոչնչացած ըլլալով, ստորեւ կուտանք համառօտ մէկ մասը, որ արտատպեցինք հեղինակին ձեռագիր կենսագրութեանէն:

1851 Փետր. 3ին Չմշկէզաղի արեւմտեան Հիւսիսային կողմը՝ չորս ժամ հեռու՝ Եփրատ (հիւսիսային) գետին չուրջ քառասուն քայլ բարձրութեան վրայ, Բաց բերան լեռան կողին ըստուրտը յայերէն՝ Միասուն իսկ թուրքերէն Կեմիճի գիւղին մէջ ծնած է գրքիս հեղինակը:

1460 թուականին Բալուա հովիտներէն գաղթող՝ Պօղոս, Պետրոս, Թորոս եւ Կիրակոս չորս եղբայրներու աւագը՝ Պօղոս եղած է այժմեան Պօղիկեան Գերդաստանին Նահապետը, ինչպէս Պետրոսը՝ Պետիկեաններու, Թորոսը՝ Թորիկեաններու եւ Կիրակոսն ալ Կարիկեաններու (այժմ Գարաձեան):

Միատուն մինչեւ 1895 թուականին, վերոյիշեալ չորս եղբայրներու գերդաստանէն բաղկացած, ութսուն տուն եղած էր, բայց թուրքիոյ Սուլթան՝ արիւնկղակ Ապսիւղ համիտի հայոց տուած չարդի միջոցին. սպաննութիւն թալանէ յետոյ հրոյ ճարակ ըրած էին ամբողջ գիւղը, եւ այն անիծեալ թուականէն սկսեալ գրեթէ ամբողջովին գաղթեցին մեծաւ մասամբ Հալէպ, ոմանք Կարին, խարբերդ, Պերեճիկ, Քիլիս, Իսկէնտէրուն,

Կ. Պոլիս, Ամերիկա եւ Եգիպտոս: Միատան այս փոքրաթիւ ժողովուրդը 1840 թուականէն սկսեալ ճանչցած էր ուսման եւ գիտութեան յարգը ու բացած էր Բագրսուսնեան անուն ընկերութեան դրամատան դրամագլուխի տոկոսովը կառավարեալ համանուն վարժարանը:

Միատուն ունէր երբեմն երեք քահանայ որոնց իւրաքանչիւրը ժառանգական անուններով պսակուած էին. եւրորդը՝ Տէր Նշան՝ իբր թէ զարգացած կը համարուէր Չմշկածագի եւ գիւղօրէից մէջ, իր ուսումն ստացած էր Արաբկերի թեմ Սաքմկայ գեղին տիրացու Յովսէփի կողմէ, 1850ին վարժապետութեան կոչուած եւ երբեմն ալ Հալէպ պաշտօնավարած էր:

Տ. Նշան հայկարանութեան մէջ բաւական հմուտ էր, ունէր նաեւ քանի մը արձակ եւ ոտանաւոր անտիպ հեղինակութիւններ, որոնցմէ կը յիշեմ մինակ «Հայ լեզուն եւ իր Քերականութիւնը» եւ «Քարոզագիրք»ը: Տ. Նշան իր բընութեան մէջ հակադրութիւն մը չունէր, ատենախօսութիւնները, բեմբասացութիւնները ճարտար ու իմաստալից էին: Ընտանեկան կամ հասարակական շրջանակներու մէջ իր աննթեթ շարժումները, անհամբոյ պահանջկոտութիւնները ամէնուն ծանօթ էին: Զերմ սիրաշար էր Միւթար Գոշի ամուսնական կանոններուն: Գաւառային առաջնորդէ եւ կրօնական ժողովներէ բուրրովին անկախ կը գործէր:

Միատնցիները իրենց կրօնական արարողութիւնները ի սկզբան մութ ու խոնաւ տան մը

մէջ կը կատարէին. 1842ին Թուրքիոյ Սուլթան Մէհմետ կայսեր հրամանագրով, Պետրիկեան Տ. Պետրոսի նորընծայութեան միջոցին, ժողովուրդին ջանքերուն շնորհիւ, Ս. Աստուածածնի անուան նուիրուած հոյակապ, քարուկիր եկեղեցի մը կառուցուեցաւ Միատուն գեղին օրհեւելեան բարձունքին վրայ:

Միատնցիներուն շատը կարօտ ըլլալով՝ պանդխտութեան կը դիմեն Պոլիս, Հայէպ, կամ ուրիշ տեղեր եւ քչիկ մը դրամ ղիզելէ ետք կը վերագառնան իրենց ծննդավայրը, իրենց կնոջ, ծնողքին կամ դաւակներուն քով: Միատնցիները եկեղեցաօէր են եւ ջերմ պաշտպան աւանդութեանց: Եկեղեցական տօները մեծ հանդէսներով կը կատարեն, երաժշտութիւններով, օղիով, գինիով եւ այդ տօները երբեմն քանի մը օր կը տեւեն, ինչպէս որ արդէն «Ծառի Աղջկան» սկիզբները տեսնուեցաւ:

Դրիս հեղինակ մեր ողբացեալ հօր, Տեր Խաչատուր Բնկ. Պոլիկեանի կենսագրութիւնը, որ իր ողջութեան իր իսկ ձեռքով գրի առնուած է, նըպասակ ունիմք մօտ ասեկեկ հրատարակութեան տալու:

Ան պիտի պարունակի ի միջի այլոց համաշխարհային պատերազմի միջոցին գրի առած իր յուշերը, երբ կը վարէր նոյն ժամանակ Հայկաթի քափուր մնացած հայոց առաջնորդարանի գործերը, ամրագրութեան դժնդակ օրերուն:

Ապագայ պատմութեան համար խիստ կարեւոր դիմեր ու դիպեր մանրամասնօրէն մոտք գործած ըլլալով այս յուշերուն մեջ, ի յայտ կը բերեն սակաւին բնաւ գրի չառնուած անցերն ու պարագաները, եւ դերերը այն անհասկերուն եւ կղերականներուն որոնք կոչուած են եղեր անոխեղու տարագրութեան անբասկերուն մեջ հեծող մեր ցեղին դժբախտ բեկորները:

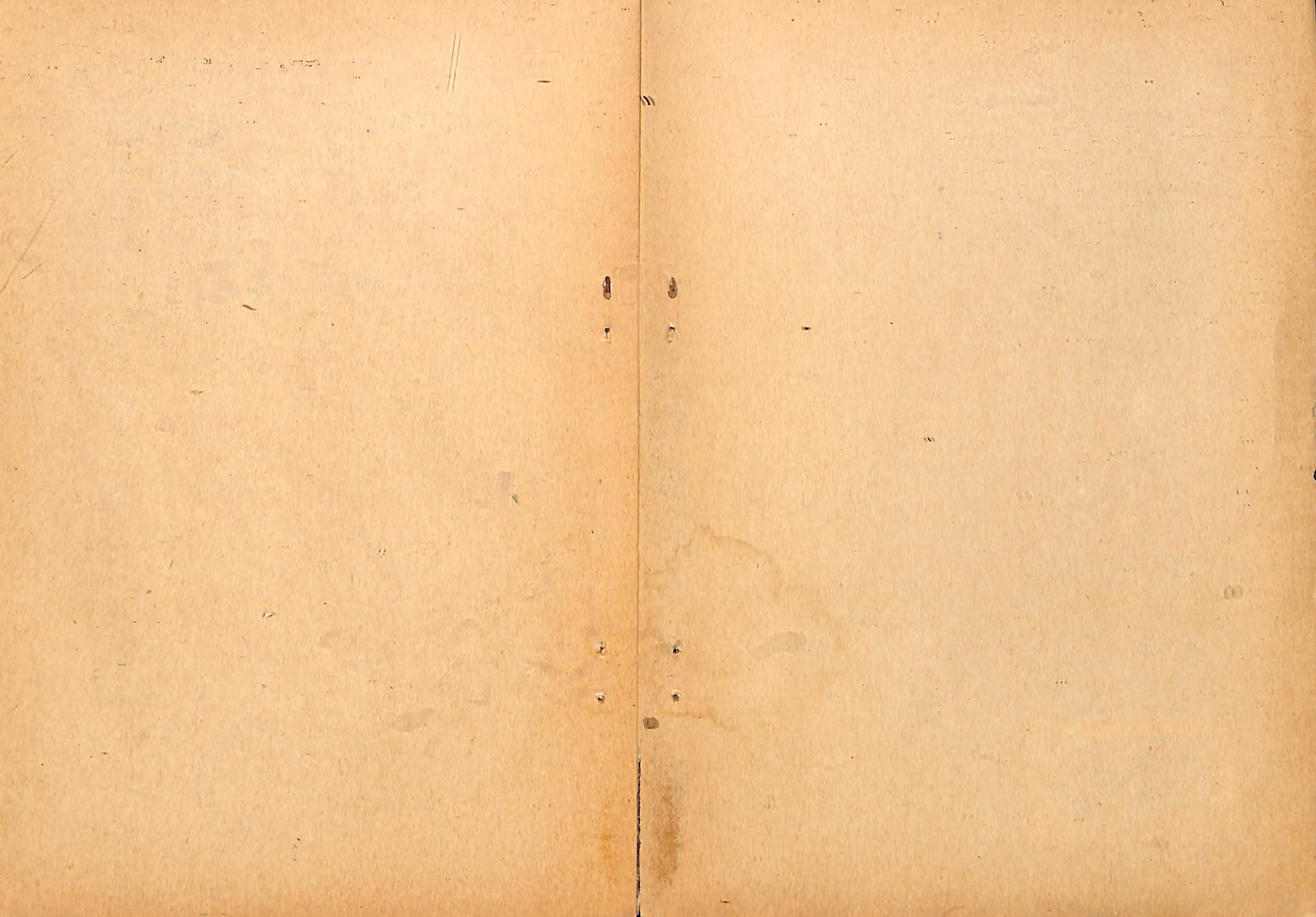
Այս յուշերուն ընթերցումով պիտի տեսնուի իսկական պատկերը մեր կարգ մը ջոշերուն, թէ ինչպէս դաւած ու դաւանանած են իրենց կոչումին, շահագործելով մեր տարաքաղ ժողովուրդը իր անկեւրիթիսկական ռոպկներուն մեջ: Պիտի բացուի վարագոյրը ցոյց տալու համար այն սեւ դիմերը, որք դերակատարները եղած են անարգ եւ զզուարարներու, իրենց անկեւագրուելի գործովն ու կենցաղովը: Յոյց պիտի տեսնուի նաեւ կարգ մը եկեղեցականներու անկայել եւ ազգադաւ գործերը:

Յուշերուն պիտի կցենք նաեւ այն բոլոր անկագրութիւնները, որոնք եղած են նոյն ասեկուայ

կառավարութեան Ազգ. իշխանութիւններու եւ սե-
նսկներու կողմէ, եւ որոնք իր շօշափեցն այս դժու-
օրերուն բոլոր իրադարձութիւնները:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉԸ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0360216

51205

Ամեն իրաւունք հրատարակչին վերապահուած է .

Գ Ի Ն

Սուրբա 10 Ճեանք

Արժասանման 1 Տոլար